

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**РОЗВИТОК ЧИТАЦЬКОГО КРУГОЗОРУ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:
студентка 6 курсу, 632 групи
спеціальності 013 «Початкова освіта»
ПАВЛІКОВСЬКА ЮЛІЯ ІВАНІВНА

Керівник: канд. пед. наук, доц. Піц І.І.

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № ___ від _____ 2023 р*

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С. З.

АНОТАЦІЯ

Павліковська Ю.І. Розвиток читацького кругозору молодших школярів в освітньому процесі початкової школи. – Рукопис. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 013 Початкова освіта. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2023. – 110 с.

Магістерська робота на тему «Розвиток читацького кругозору молодших школярів в освітньому процесі початкової школи» є актуальним дослідженням, спрямованим на вивчення і вдосконалення методів та підходів до формування читацьких навичок та розширення літературного кругозору молодших учнів. Робота включає в себе аналіз сучасних підходів до читацької грамотності, огляд методик та інструментів, які можуть бути застосовані для розвитку читацьких здібностей учнів початкової школи.

У роботі досліджуються фактори, що впливають на формування читацького інтересу, вивчається роль вчителя у стимулюванні читання, і досліджуються ігрові підходи та методи, які можуть бути використані для залучення дітей до читання та розширення їхнього читацького кругозору. Робота включає в себе емпіричну частину, де проводяться дослідження із залученням молодших школярів та аналіз їхніх результатів.

Результати даної магістерської роботи можуть бути корисними для педагогів початкової школи, методистів та всіх зацікавлених у покращенні читацьких навичок та літературного розвитку молодших учнів. Робота спрямована на вдосконалення освітнього процесу та підвищення якості читацької грамотності серед молодших школярів.

Ключові слова: читацький кругозір, уроки літературного читання, літературні ігри, взаємодія сім'ї і школи, позакласна робота з літературного читання

ABSTRACT

Pavlikovska Yu.I. Development of reading horizons of younger schoolchildren in the educational process of primary school. – Manuscript.

Master's Degree Program for Master's Degree in Specialty 013 Primary Education.
– Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. – Chernivtsi, 2023. – 110p.

The master's thesis on the topic "Development of the reading horizons of younger schoolchildren in the educational process of elementary school" is an actual study aimed at studying and improving methods and approaches to the formation of reading skills and expanding the literary horizons of younger students. The work includes an analysis of modern approaches to reading literacy, a review of methods and tools that can be used to develop the reading abilities of primary school students.

The work examines factors affecting the formation of reading interest, studies the role of the teacher in stimulating reading, and investigates game approaches and methods that can be used to engage children in reading and expand their reading horizons. The work includes an empirical part, where research involving junior high school students is conducted and their results are analyzed.

The results of this master's thesis can be useful for primary school teachers, methodologists and all those interested in improving reading skills and literary development of younger students. The work is aimed at improving the educational process and improving the quality of reading literacy among younger schoolchildren.

Keywords: reader's outlook, literary reading lessons, literary games, interaction between family and school, extracurricular work on literary reading

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Теоретичні засади розвитку читацького кругозору молодших школярів в освітньому процесі початкової школи	10
1.1. Дефініційний аналіз поняття «читацький кругозір» як складової літературного розвитку молодших школярів	10
1.2. Вікові особливості розвитку читацького кругозору у молодших школярів	23
1.3. Дидактичні можливості літературних творів у розвитку читацького кругозору молодших школярів	33
Висновки до першого розділу	42
Розділ 2. Організаційно-педагогічні умови розвитку читацького кругозору молодших школярів в освітньому процесі початкової школи	44
2.1. Діагностичне дослідження рівнів розвитку читацького кругозору учнів початкової школи	44
2.2. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку читацького кругозору молодших школярів в освітньому процесі початкової школи	55
2.2.1. Використання творчих завдань та літературних ігор у роботі над художнім твором з метою розвитку читацького кругозору молодших школярів	55
2.2.2. Взаємодія школи і сім'ї у розвитку читацького кругозору учнів початкових класів	65
2.2.3. Залучення молодших школярів до позакласної роботи з літературного читання як умова розвитку їх читацького кругозору	69
Висновки до другого розділу	89
Висновки	85
Список використаних джерел	90
Додатки	99

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні читання є найважливішим способом здійснення соціальної комунікації у суспільстві, засобами якого здійснюється циркуляція життєво важливої інформації у соціумі. Читання – це сукупність професійного та повсякденного знання, культурних цінностей минулого та сьогодення, відомостей про історичні події та поточну обстановку, моральних та моральних зразків, нормативної поведінки. Читання є потужним механізмом підтримки та примноження багатства рідної мови в економічній, політичній та правовій сферах на рівні світогляду, а також на рівні трансляції соціально-значущого досвіду. Це основа, системне ядро багатонаціональної та багатозарової культури.

Останні роки у нашій країні ознаменувалися фактично безперервним реформуванням системи освіти. Реформи, які проводяться, торкнулися всіх шкільних предметів і системи їх викладання. Не стала винятком і така базова та обов'язкова навчальна дисципліна як літературне читання. Постійні зміни у системі викладання цього предмета призвели до подвійного ефекту. З одного боку, ринок літератури різних жанрів досить насичений, розвиваються нові форми подання текстової інформації в електронному вигляді. З іншого боку, спостерігається безперервне зростання зниження рівня читаючих дітей та дорослих. Все частіше дитина замість книги у вільний час вибирає планшет, телефон чи телевізор. Отже, одночасно спостерігається тенденція зменшення кількості читачів, читання перестає бути в сучасному суспільстві соціально значущим феноменом, з «нації, що найбільше читає» ми перетворюємося на суспільство малограмотних, бездуховних членів, головною цінністю яких є процес споживання.

Однією з найважливіших цілей Державного стандарту початкової загальної освіти є формування функціональної грамотності молодших школярів, на першому плані виходять завдання, створені задля формування потреби у систематичному читанні, розвиток читацьких умінь і пізнавальних

потреб для формування таких інтересів. У цьому плані школа є тим щаблем загальної освіти, який покликаний зробити істотний внесок у процес формування основ читацької самостійності у школяра та становлення його як учня-читача.

Величезну роль в розвитку читацького інтересу молодших школярів надає художня література, вільне читання якої в дитини створює внутрішній план особливої якості, де він живе зі своїми героями, їх друзями і ворогами, знову і знову прокручує події, що вразили його, змінює їх за своїм задумом та смаком. Без такого читання дитина просто приречена на недостатність розвитку емоційної сфери.

Тож, в умовах соціально-культурних процесів і проблем, з якими Україна стикається в перехідний період в процесі політично-економічних реформ і розвитку інформаційного суспільства, однією із найбільш актуальних визнана проблема формування читацької культури особистості людини, однієї зі базових складових якої є читацький кругозір.

Розвиток читацького кругозору є важливою складовою формування особистості людини, оскільки він не тільки розширює знання та розуміння світу, але й сприяє розвитку інтелекту, критичного мислення, емоційного і соціального зростання. Читацький кругозір є джерелом незлічених можливостей і впливає на формування цінностей, поглядів на життя і взаємодію з навколишнім світом. Відомості, які отримує дитина через читання, дозволяють їй розкрити нові перспективи і зрозуміти складний світ, в якому ми живемо. Крім того, цей процес розвиває критичне мислення, яке стає надзвичайно важливим у сучасному інформаційному суспільстві.

Читацький кругозір також сприяє розвитку емоційного та соціального інтелекту, оскільки читач може відчувати і співчувати персонажам у книгах, розуміти їхні почуття та мотиви. Крім того, цей процес сприяє розширенню кругозору і стимулює творчість.

Усе це підкреслює важливість читацького кругозору не лише як інструмента освіти, але і як важливого чинника в розвитку особистості. Він

сприяє розширенню меж розуміння, допомагає бачити світ в різних аспектах і сприяє інтелектуальному та емоційному зростанню. Особистість, яка має розвинутий читацький кругозір, може приносити користь суспільству та робити світ кращим місцем для життя.

Стан дослідження проблеми. Аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури свідчить про те, що окремі питання даної проблеми вже розглядалися вченими, зокрема:

- вплив літературних творів різних жанрів на розвиток особистості (О.Антоник, О.Бандура, Г.Бойко, Г.Воронова, А. Мовчун, Г.Підлужна, В.Сухомлинський);
- психологічні особливості сприймання художніх творів (М.Білоус, Н.Гордіюк, С.Кондратюк, Н.Косенко, В.Халін);
- формування читацької компетентності особистості (Н. Богданець-Білокаленко, О.Вашуленко, Г.Геруля, О.Заїка, О.Ісаєва, О.Лоїк, В.Мартиненко, О.Савченко, В.Терещенко, А.Усатий, О.Шкловська, Т.Яценко);
- особливості формування самостійної читацької діяльності учнів (Н.Гомель, О.Ісаєва, С.Луців, К.Ритова, Т.Суржик, О.Савченко);
- літературна освіта в початковій школі (О.Савченко, Н.Скрипченко, А.Усатий, Л.Цимбалюк, Т.Яценко).

Питання формування читацького кругозору також в деякій мірі були об'єктом вивчення вітчизняних вчених, таких як: С.Луців, О.Мужицька, А.Ємець, Л.Шатиришвілі та ін.

Актуальність та вагомість дослідження вплинули на вибір нами теми кваліфікаційної роботи, а саме: «Розвиток читацького кругозору молодших школярів у освітньому процесі початкової школи».

Об'єкт дослідження – розвиток читацького кругозору молодших школярів в освітньому процесі початкової школи.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови розвитку читацького кругозору молодших школярів в освітньому процесі початкової школи.

Мета дослідження – обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку читацького кругозору молодших школярів в умовах початкової школи.

Завдання дослідження:

- на основі аналізу психолого-педагогічної літератури з'ясувати сутність основних понять дослідження;
- розкрити вікові особливості розвитку читацького кругозору у молодших школярів;
- емпірично дослідити рівні розвитку читацького кругозору учнів початкових класів;
- виокремити та проаналізувати організаційно-педагогічні умови розвитку читацького кругозору учнів в освітньому процесі початкової школи.

У процесі дослідження нами були використані наступні *методи дослідження*. Теоретичні методи (аналіз, синтез, узагальнення) для дослідження вже наявних теоретичних матеріалів, літературних джерел, статей, наукових доробків тощо з метою виявлення та висвітлення важливих аспектів досліджуваної теми. Емпіричні методи (спостереження, бесіда з дітьми, бесіда з батьками, анкетування) для проведення емпіричного дослідження з метою діагностування рівні розвитку читацького кругозору учнів початкової школи та обґрунтування організаційно-педагогічних умов його ефективного розвитку.

Теоретична значущість дослідження. Кваліфікаційна робота має важливе теоретичне значення в контексті освіти та розвитку дітей. Це дослідження спрямоване на вивчення і розуміння процесу формування читацьких навичок, звичок та культури у дітей в ранньому шкільному віці.

Таким чином, дослідження на тему розвитку читацького кругозору молодших школярів допомагає розкрити різні аспекти цього процесу та відкриває нові можливості для покращення методів навчання та виховання дітей у сфері читання і літературної культури.

Практична значущість дослідження. Кваліфікаційна робота має важливе практичне значення для освіти, батьківства і суспільства загалом. Зокрема, дослідження допоможе вчителям створювати більш ефективні навчальні програми для розвитку читацьких навичок та кругозору у молодших школярів; результати дослідження можна використовувати для вдосконалення методик навчання читання, вибору літератури та проведення читацьких заходів.

У дослідженні з'ясовано, які чинники стимулюють читацький інтерес у молодших школярів. На основі цих відомостей, батьки і педагоги можуть спрямовувати зусилля на підвищення мотивації дітей до читання та розвитку культури читання.

Отже, дослідження розвитку читацького кругозору молодших школярів має конкретні практичні переваги для освіти, сімей та суспільства в цілому. Воно сприяє покращенню навчального процесу, підвищенню культури читання серед дітей, що забезпечує їхній загальний розвиток.

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ
ЧИТАЦЬКОГО КРУГОЗОРУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

1.1. Дефініційний аналіз поняття «читацький кругозір»
як складової літературного розвитку молодших школярів

У системі єдиної безперервної літературної освіти початкові класи розглядаються як підготовчий ступінь. Навчальний предмет «Літературне читання» виступає як органічна ланка цієї системи. Літературне читання являє собою навчальний предмет, який покликаний ввести дітей у світ художньої літератури, сформувані засобами художнього слова образні уявлення про людину та навколишній світ, ставлення до зображених життєвих явищ, пробудити в учнів інтерес до книг і читання, закласти основи читацької культури особистості, залучити дітей до загальнолюдських та національних духовних цінностей.

У системі предметів початкового циклу літературному читанню приділяється особлива роль, оскільки воно – не лише предмет навчання, а й потужний засіб виховання та розвитку дитини. Література має у своєму арсеналі величезний потенціал духовних цінностей. Мова художнього твору, художнє слово, образотворчо-виразні засоби художньої мови виступають як загальнокультурне середовище для школярів. Виховуючий потенціал літератури дозволяє сформувані в учнів базові норми громадянської та духовно-моральної культури.

На сучасному етапі існують два напрями процесу навчання читання:

1) власне навчання читання, яке ведеться на трьох рівнях формування та вдосконалення навички читання, навчання читання та сприйняття художнього тексту, формування читацької самостійності;

2) здобуття дитиною літературних знань, тобто забезпечення літературної освіти та літературного розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Проблеми літературної освіти та літературного розвитку невіддільні одна від одної. Метою будь-якої освіти є розвиток особистості, тому неважко зрозуміти, що мета літературної освіти – літературний розвиток дитини. Для успішної роботи з дітьми необхідно розібратися у цьому процесі, його суті, специфіці, умовах.

Літературний розвиток сьогодні трактується у методиці як віковий та одночасно навчальний тристоронній процес, що включає:

1) формування читача (навчання сприйняттю, осмисленню та інтерпретації художнього твору в єдності його форми та змісту, оцінці його з естетичних позицій та виразу своєї оцінки, як у словесній, так і в невербальній формі);

2) розвиток літературної творчості школярів, здатності адекватно виразити себе у слові;

3) розширення культурного поля дитини, розвиток школяра як носія та творця культури.

Л.Байдюк підкреслює, що літературний розвиток як навчальний процес передбачає розвиток «здатності до безпосереднього сприйняття мистецтва слова, складних умінь свідомо аналізувати та оцінювати прочитане, керуючись при цьому естетичними критеріями, та розвиток власної літературної творчості дітей» [2].

Як очевидно з визначення, літературний розвиток проявляється і в рівні читацького сприйняття, і у власній літературній творчості дитини.

Результат процесу літературного розвитку точно визначив Н.Скрипченко, одна з перших дослідниць цієї проблеми: літературний розвиток відображає здатність дитини «мислити словесно-художні образи» [82].

Літературний розвиток школярів як процес розглядав Т.Яценко. Він стверджує, що літературний розвиток із деяким запізненням реалізує досвід загального психічного розвитку дитини: «зрушення у літературному розвитку охоплюють усі сторони читацького сприйняття і найбільше помітні

у сфері емоцій під час переходу до наступного щабля літературного розвитку» [101].

На етапі початкової школи формуються механізми спілкування дитини з культурою, розширюються горизонти її бачення (від особистого до загального), розвиваються її уява та емоційна чуйність до слів твору. Літературний розвиток – процес віковий, оскільки в міру розвитку кругозору, накопичення читацького досвіду сприйняття одного й того ж твору однією і тією ж людиною з роками поглиблюватиметься. Але це і навчальний процес: характер навчання обов'язково позначається на хід літературного розвитку, причому може не тільки сприяти його розвитку, але й через невмілі дії вчителя загальмувати його.

Важливе значення у літературному розвитку молодших школярів має раціональна постановка викладання літературного читання. Поряд із чуттєвою формою пізнання, читання під час початкового навчання є одним із основних засобів пізнання світу.

Чи стане читання потужним засобом збагачення особистого та соціального досвіду дитини, а також засобом її самопізнання та розвитку, чи сформується у неї не просто інтерес, а потреба у читанні книг – залежить від умов навчання, спрямованих на формування особистості та основ читацької культури.

Таким чином, «літературний розвиток школярів є результатом взаємодії двох сторін особистості читача (його літературних здібностей і здатності осягати, осмислювати, «привласнювати» зміст художнього твору), які тісно пов'язані між собою, доповнюють і збагачують одна одну, при цьому зберігаючи відносну самостійність» [16].

Як вже вище зазначалося, літературний розвиток залежить від розвитку кругозору, накопичення читацького досвіду. Отож можемо вважати, що ці поняття взаємопов'язані та взаємозалежні та лежать в основі розвитку один одного.

Перш ніж говорити про поняття читацький кругозір, необхідно усвідомити значення самого слова «кругозір». Під кругозором розуміється «обсяг пізнань, інтересів, уявлень будь-кого» [22]. У психолого-педагогічній літературі приділяється особлива увага ролі кругозору у житті дитини. А.Ємець стверджує, що «кругозір – необхідна умова розвитку школяра» [22].

С.Луців зазначає, що «кругозір входить до системи цінностей, що визначають життєву орієнтацію школярів» [47].

На думку О.Мужицької, «кругозір – це показник культури людини, система знань, інтересів особистості, яка формується на широкій базі інформаційного знання» [58].

Л.Шатиришвілі у своїй роботі робить висновок про структуру кругозору: «кругозір є системно-структурною освітою, що включає ряд елементів: достатній обсяг знання, розвинене мислення, сформований пізнавальний інтерес, постійну потребу в самоосвіті» [96].

У психолого-педагогічній літературі як найбільш актуальний виділяють такий компонент кругозору як інтерес, який виступає як постійний спонукальний механізм пізнання [96]. Саме завдяки інтересу знання, а також процес їх набуття можуть стати рушійною силою розвитку світогляду. Однак діагностика інтересу важка та неоднозначна. Найкраще діагностиці піддається такий компонент кругозору як обсяг знань у певній галузі, який безпосередньо з інтересом пов'язаний і часто є його результатом.

Поняття «читацький світогляд», яке довго залишалося традиційним, але недостатньо вивченим показником загального кругозору дитини, вперше докладно розглядається в роботах О.Мужицької, які ми беремо за основу [58].

О.Мужицька говорить про пряму кореляцію правильно організованої вчителем предметної діяльності учнів з книгою та серед книг з бажанням читати книги на вибір та накопичення дітьми читацького кругозору [58].

Читацький кругозір, за твердженням О.Мужицька, – це «обсяг знань і уявлень читача про коло доступного йому читання та світ книг загалом» та

«мінімальний рівень читацької підготовки, без якого будь-який читач (у тому числі й учитель початкових класів) свою читацьку діяльність кваліфіковано виконати не готовий» [58]. У своїх роботах дослідниця розглядає читацький кругозір як двопланове явище, що складається з активної та пасивної частин.

Активний читацький кругозір – це ті книги, образи яких читач (дорослий або дитина) без зусиль викликає в своїй пам'яті в будь-який час; це ті книги, які читач може уявити собі, назвати без зусиль [58].

Пасивний читацький кругозір – це знання про книги-об'єкти, з якими читач не працював, або працював, але пам'ятає «щось, іноді дуже несуттєве», наприклад, такі несуттєві деталі як колір обкладинки, палітурки, якусь ілюстрацію. Для того щоб назвати таку книгу, «читач повинен вміти звернутися або до своїх записів, або до того розділу бібліотечної картотеки або каталогу, з яким він пов'язує потрібну книгу за змістом» [58]. Пасивна частина читацького кругозору – «це лише резерв для постійного поповнення активної, оскільки активний кругозір створює читачеві міцну гарантію читацької самостійності». [58].

Для читача однаково важливими є обидві частини кругозору. Пасивна частина служить для постійного поповнення активної частини кругозору; активна частина виступає гарантом читацької самостійності.

Л.Шатиришвілі виділяє три найважливіші якості читацького кругозору:

- 1) широта (або обсяг);
- 2) глибина (або рівень освоєння змісту книг з активного читацького кругозору);
- 3) упорядкованість [96].

Упорядкованість – це «рівень обробленості тих зв'язків, які допомагають читачеві доцільно систематизувати світ книжок загалом, тому при необхідності подумки викликати у свідомості чи уяві ті конкретні книжки чи частини світу книжок, які потрібні зараз: книга – тема, книга – автор, книга – жанр; автор – книги, тема – автори, тема – книги, жанр – книги, жанр – автори; автор – теми, питання – тип книги» [97].

Систематизація доступного кола читання може бути наступна: за формою мови (проза – вірші); з тем читання. Крім того, Л.Цимбалюк висуває показник, для нас абсолютно неприйнятний: книги хороші та погані. На думку дослідниці, ядро добрих книг складає так званий «золотий фонд» дитячої літератури, серед них – дитяча класична література [93]. Однак нам видається, що сам факт приналежності до «золотого фонду» чи невключеність до нього – не може бути критерієм, що дозволяє оцінювати книгу як хорошу чи погану! Тоді до категорії «погані книги» ризикує потрапити вся сучасна література, не зарахована до золотого фонду.

У цьому питанні нам набагато ближче позиція іншого дослідника – Н.Скрипченко, який примітивну оцінку – поганий-добрий замінює на поняття читацької позиції. Він вважає, що поняття «читацький кругозір», нарівні з таким поняттям, як «навичка читання», є одним із компонентів лінії читацької діяльності. Лінія читацької діяльності пов'язана з читацькими інтерпретаціями учнів, із формуванням їх читацьких позицій [82]. За Н.Скотпченко, читацький кругозір – це «культурна складова читацької діяльності, напрацювання культурного запасу та читацького досвіду, необхідного для повноцінного сприйняття творів мистецтва, у тому числі їх інтертекстуальних взаємозв'язків» [82].

На думку О.Савченко, необхідно звернути особливу увагу на лінію читацької діяльності, оскільки саме тут виявляється можливим здійснення «переходу від навчальної дії до природного читання, що супроводжує людину протягом усього свідомого життя» [76]. Лінія читацької діяльності повинна вибудовуватися на матеріалі масових дитячих видань («живих» дитячих книг) та робочих зошитів, із залученням книг із домашніх та публічних бібліотек [76]. Формування читацького кругозору та інтересу до читання – це одне з найважливіших освітніх завдань, що вимагає обов'язкового вирішення та зберігає свою актуальність на всіх етапах навчання, тоді як пріоритет інших складових лінії читацької діяльності змінюється від першого до четвертого класу.

О.Савченко вважає, що процес формування читацького кругозору можливо здійснити як у рамках навчальних занять (через використання спеціальних завдань, що спонукають учнів вийти за межі шкільного підручника), так і у позаурочний час, на позакласних заходах, у процесі спеціально організованого домашнього читання (через використання списків літератури, рекомендованої для самостійного читання та читання з батьками, ведення читацьких щоденників, проведення читацьких конференцій, організація книжкових виставок) [77].

О.Савченко для розширення читацького кругозору молодших школярів рекомендує залучати «позапідручниковий» матеріал, який з'являється у зв'язку із завданнями, спрямованими на звернення до масових дитячих видань, дитячих книг. Даний матеріал для кожного учня виявляється «індивідуальним, завдяки цьому в класі здійснюється своєрідний обмін домашніми знахідками, що також значно розширює як дослідницький досвід, так і читацький кругозір учнів» [76].

Л.Шатиришвілі говорить про те, що основний матеріал підручника має поступово «обростати» порівнянним з ним літературним матеріалом, «притягувати» до себе твори інших видів мистецтва, наприклад, дитячі спектаклі, мультфільми, а також їх сценарії, пісні, створені на вірші дитячих поетів. Саме такий підхід дозволяє сформувати «потенційне коло розширення читацького кругозору» молодших школярів, до якого входить те, що «нанизуватиметься», приєднуватиметься до знайомого за межами школи, а також у подальшій навчальній діяльності [96].

«Завдання на розширення читацького кругозору зберігає свою актуальність на всіх етапах навчання», – стверджує О.Мужицька [58]. З цим твердженням важко не погодитися, але постає питання – яким чином з 1-го до 4-го класу початкової школи ускладнювати роботу з розвитку читацького кругозору?

Нам знову ближче позиція О.Савченко, у системі якої розвиток та ускладнення читацького кругозору закладено у самій програмі літературного

читання: «перехід від навчальної дії до природного читання, яке супроводжує людину протягом усього свідомого життя, має відбутися саме у цьому віці та найімовірніше за умов шкільного навчання» [76]. У статті «Альтернативні підходи до літературної освіти молодших школярів: спроба діалогу» вона пише: «розширення кола читання молодшого школяра при традиційному підході відбувається саме в сім'ї, ... стихійно та природно у розмовах з батьками та однолітками, а потім і самим собою... » [78].

Розширення ж кола читання відбувається у процесі поглиблення та рефлексії знайомого. Так, виявивши, що відома з раннього дитинства кожній дитині казка «Рукавичка» існує у великій кількості як фольклорних, так і літературних варіантів (перше «коло» розширення), починаємо «перевірку на варіюваність» інших народних казок (друге «коло» розширення) – спочатку на це націлюють спеціальні завдання, пізніше діти самостійно перевіряють, чи відповідає те, що є у них вдома, шкільним спостереженням. Так присутній у дошкільному досвіді твір, як снігова грудка, починає «обростати» пов'язаним з ним матеріалом. У центрі залишається «рідне», «мoje», «домашнє», воно цементує та «зігріває» здобуте у школі («це все про моє»), підвищує самооцінку дитини [78].

Вкрай важливим є також досвід співвіднесення власного репертуару, власних спостережень та читацьких реакцій з репертуарами, спостереженнями та реакціями однокласників, а також перші кроки у формуванні рефлексивної позиції стосовно власної діяльності, власної читацької індивідуальності. Ці базові набуття стають фундаментом подальшого літературного розвитку та читацької культури молодших школярів» [47]. Це психологічно точна і надзвичайно важлива для нас вказівка. Завершальний етап початкової школи – початок раннього пубертатного віку школярів, головними психічними новоутвореннями якого є, за Л.Виготським, поява та розвиток рефлексії та соціальна орієнтація на однолітків. Справді, як показала практика, найкращими навігаторами у морі

книг діти цього віку вважають не дорослих, а своїх ровесників, і саме їхнім рекомендаціям більше довіряють.

С.Луців пише про те, яку роль у формуванні читацького кругозору відіграє вивчення літератури у початковій школі. Він стверджує, що знання читацького кругозору кожної дитини необхідні вчителю, щоб цілеспрямовано залучати учнів до читання [12]. Вона вважає, що «необхідно включати до кола читання твори, що розширюють життєвий і читацький кругозір, твори з трагічним фіналом, важкі для сприйняття», слід знайомити дітей «з творами, які розкривають трагічні протиріччя життя» [47].

Вчений переконаний, що коло дитячого читання необхідно розширювати за рахунок творів, які були адресовані дорослим: Якщо обмежитися лише дитячою літературою, розвиток читача загальмується [13, с. 114].

Не лише вчитель формує читацький кругозір дитини. Про зв'язок кругозору та сімейних традицій писав В.Сухомлинський. Він стверджує, що не варто забувати про те, що на процес формування кругозору великий вплив має духовна атмосфера сім'ї, її традиції, підвалини, звичаї, психологічний клімат [2]. Л.Байдюк стверджує, що «низький рівень розвитку у молодших школярів читацького кругозору багато в чому пояснюється відсутністю взаємодії між членами найближчого оточення» [2].

Про рівні сформованості читацького кругозору йдеться і в роботах таких учених як Н.Світловська та А.Ємець. Виділяють 3 рівні сформованості читацького кругозору: низький, середній, високий [22].

Вчені звернули увагу на зв'язок читацького кругозору та засобів масової комунікації. О.Заїка говорить про роль мас-медіа в процесі формування та розширення кругозору. Він стверджує, що «засоби масової комунікації розширюють кругозір та діапазон інтересів учнів, доповнюючи школу, одночасно складаючи їй конкуренцію» [22].

Якщо проаналізувати будь-яку з навчальних телепередач, можна дійти невтїшного висновку: розширюють кругозір учнів додатковим матеріалом, емоційно вирішеним засобами телепередач.

Вплив інформаційного потоку на людину та її кругозір багаторазово описано у літературі. Сучасне суспільство – це суспільство інформаційне, у якому відбувається збільшення ролі інформації, змінюється характер спілкування людини із зовнішнім світом: людина отримує необхідну інформацію і сама у свою чергу виробляє її, поповнюючи свій кругозір.

Одним із найважливіших засобів формування загальної культури школяра є дитяча періодика [24].

Дитячий журнал може стати одним із помічників вчителя при формуванні широкого читацького кругозору у молодших школярів. На думку Л.Іванової, журнал, створений дорослими для дітей, зацікавлює свою аудиторію змістом (матеріалом, значимим для морального, естетичного розвитку, формування пізнавального інтересу), зовнішнім виглядом, а читання такого журналу «розвиває, насамперед, кругозір дитини, тобто. дає додаткові знання, що виходять за межі шкільної програми» [29].

Дитячі журнали представляють можливе для молодшого школяра коло читання загалом, відбиваючи різні сторони дійсності дитини. В.Коба вважає, що «журнал пробуджує читацькі інтереси молодшого школяра, дає їм спрямування» [35], а для того, щоб задовольнити свій інтерес, відповісти на питання, що виникли при читанні журналу, школяру доводиться звертатися до книг.

Допомагають пробудженню читацьких інтересів наступні прийоми дитячої журналістики, розроблені більш ніж за два століття розвитку періодики, а саме:

- 1) прийоми діалогу з читачами – листування, завдання, конкурси та анкети, ігри та кросворди, публікація різних матеріалів, придатних для колекціонування;

2) логотип та постійний журнальний персонаж – супутник та приятель читача;

3) текстовий зміст – «вірші, оповідання, казки, оповідання з продовженням, а також статті, в яких пізнання чогось поєднується з спонуканням до дії» [19].

У дитячих літературно-художніх журналах укладено великий педагогічний потенціал, заснований на багатій історії дитячої журналістики в Україні, її кращих традиціях. Використання дитячих літературно-мистецьких журналів у процесі навчання може позитивно вплинути на читацький кругозір молодших школярів.

По-перше, на сторінках дитячих журналів молодший школяр знайомиться з творами публіцистики, літератури, мистецтва, що виходять за межі шкільного підручника, отримує уявлення про доступне йому коло читання.

По-друге, завдяки особливій подачі матеріалу, що враховує особливості юної аудиторії, сучасним ілюстративним можливостям дитячі журнали пробуджують читацькі інтереси молодшого школяра, викликають бажання зробити своїм доступне йому коло читання.

Цілісною є думка про те, що доступне йому коло читання молодший школяр може отримати тільки через паралельне читання книг та дитячих журналів.

Читацький кругозір є однією з наочних, яскравих, кількісних характеристик підготовки дитини-читача, яка пов'язана з поняттям «коло дитячого читання».

Поняття «коло дитячого читання» є досить визначеним у сучасній методиці, під ним розуміють розмаїття «творів, які читають (слухають читання) і сприймають діти... У коло дитячого читання входять фольклор, дитяча література, книги, які перейшли в дитяче читання, дитяча творчість, дитячі газети і журнали» [34].

Коло дитячого читання явище рухоме й піддається різноманітним змінам у залежності від стану дитячої літератури й дитячого читання, вікових та індивідуальних особливостей дитини, від суспільних потреб і педагогічних настанов.

Коло дитячого читання становлять твори, створені для дітей і твори загальної літератури, які історично ввійшли в коло дитячого читання. Його основа – найкращі твори усної народної творчості й літератури (класична й сучасна вітчизняна література, загальносвітова класика, видатні зразки зарубіжної літератури в перекладах, переказах і мовою оригіналу).

Коло дитячого читання регулюється рекомендаційною бібліографією, яка розставляє певні акценти, пов'язані із соціально-тимчасовими особливостями. Тому існує поняття «коло читання сучасної дитини» – соціально й історично задане для свого часу коло читання.

Школа не ставить завдання представити учню все сучасне коло читання. Серед її завдань:

- створення в дитини уявлень про розмаїття світу книжок за тематикою, авторському складу, жанрами, кількістю видань і т.д.
- формування мінімального рівня начитаності, достатнього для орієнтування в різноманітних джерелах інформації.
- допомога дітям в усвідомленні своїх читацьких можливостей, переваг, інтересів, у реалізації й розвитку їх за допомогою книги.

Саме ці завдання обумовлюють введення поняття «коло навчального читання молодшого школяра». Воно визначається в навчальних програмах з читання й з позакласного читання і реалізується в підручниках з читання, в плануванні й методичних посібниках для вчителів.

У навчальних книгах представлений мінімально обмежений набір творів, з урахуванням певної морально-естетичного завдання. Ці твори дозволяють учням опанувати читацькими вміннями в обсязі, заданому програмою, і одержати досвід читання творів різних за жанром, авторському складу, які представляють різні епохи.

У сучасних педагогічних словниках поки що відсутнє поняття «читацький кругозір», хоча реально воно використовується в педагогічній практиці. Спираючись на загальне визначення кругозору (за С.Гончаренком), під читацьким кругозором розуміємо уявлення, поняття та фактичні відомості про літературу, літературні твори, доступні учням на кожному етапі їх розумового розвитку.

Якщо коло дитячого читання – це об'єктивне явище, то читацький кругозір – це особистісне, властиве конкретному читачеві. Коло дитячого читання і читацький кругозір можуть не співпадати. До читацького кругозору можуть входити і книжки, які не призначені для дітей і не входять до кола дитячого читання (наприклад, фантастична література для дорослих).

Підсумовуючи, ми можемо сказати, що існує значна кількість робіт, присвячених проблемі розширення читацького кругозору у молодших школярів. Усі близькі нам вчені говорять про необхідність виходу за рамки підручника та шкільної програми для ефективного формування читацького кругозору молодшого школяра.

У цих методичних системах активне формування читацького кругозору молодшого школяра пов'язано:

- із розмиканням шкільної програми;
- з перенесенням «надлишку» літературних творів у домашнє та сімейне читання;
- з використанням дитячої періодики;
- із встановленням зв'язку урочної та позаурочної діяльності;
- з формуванням активної читацької позиції у діалозі з однолітками та старшими (учителем, бібліотекарем та батьками);
- з активним використанням потенціалу засобів масової інформації.

1.2. Вікові особливості розвитку читацького кругозору у молодших школярів

Молодшим шкільним віком вважають вік дітей у проміжку від 6-7 до 10-11 років. Саме в цьому віці дитина навчається у початковій школі.

Молодший шкільний вік – це період накопичення знань. У цьому віці наслідування багатьох висловлювань та дій є значною умовою інтелектуального розвитку. Особлива навіюваність, вразливість, спрямованість розумової активності молодших школярів на повторення, внутрішнє прийняття, створення сприятливих умов розвитку та збагачення психіки. Дані властивості, як правило, є позитивною стороною, і в цьому виняткова своєрідність цього віку.

З приходом до школи змінюється спосіб життя дітей, їх обов'язки та завдання. Змінюється також і їх психологія. Відбувається перехід від ігрової діяльності до навчальної, від наочно-образного мислення до словесно-логічного. Змінюється система особистісних взаємин: якщо раніше діти просто грали, то тепер від них потрібна увага, батьки та вчителі хочуть, щоб вони отримували та могли застосувати знання, оцінюють їх. Діти навчаються контролювати свою увагу, волю, поведінку.

Молодший шкільний вік характеризується відносно спокійним та рівномірним фізичним розвитком до підліткового віку.

Провідний вид діяльності – навчальна діяльність. Вона безпосередньо спрямована на засвоєння науки та культури. Молодший школяр активно включений у різні види діяльності – ігрову, трудову, заняття спортом та мистецтвом [13].

Сприйняття у молодшого школяра визначається характеристиками об'єкта. Іншими словами, діти помічають не найголовніше, а те, що впадає у вічі.

У дитини цьому віці переважає мимовільну увагу. Утримання уваги можливе лише завдяки вольовим зусиллям та високій мотивації. Безпосередньо увага активізується, але ще не стабільна.

Розвивається довільна пам'ять. Діти вже здатні запам'ятовувати матеріал, який обов'язково представляє для них інтерес. Процеси пам'яті характеризуються свідомістю. Так само діти мають гарну механічну пам'ять. Відбувається вдосконалення смислової пам'яті [72].

Пам'ять має конкретно-образний характер. Довільне та мимовільне запам'ятовування має свої особливості [13].

Мислення набуває домінуючого значення. Відбувається перехід від наочно-образного до словесно-логічного мислення. Логічно правильні міркування школяра базуються на конкретному наочному матеріалі (стадія розвитку конкретних операцій з Піаже). Завдяки навчальній діяльності та засвоєнню наукових понять у дітей розвивається теоретичне мислення.

У першому класі уява ґрунтується на конкретних об'єктах, але згодом слово починає переважати. Від першого до другого класу реалізм дитячої уяви зростає. Визначає цей розвиток критичного мислення та збільшення запасу знань [13].

Слід додати, що молодші школярі є дуже емоційними. Ця емоційність насамперед відбивається у тому, що й психічна діяльність зазвичай пофарбована емоціями. Все, що діти дивляться, що вони думають, що роблять, пробуджує вони емоційно забарвлене ставлення. По-друге, молодші школярі не знають, як стримувати свої почуття, контролювати їх зовнішні прояви, вони дуже природні та відверті у висловленні своєї радості, смутку, смутку, страху, задоволення чи невдоволення. По-третє, емоційність виявляється у їхній великій емоційній нестабільності, їх частих змінах настрою, їх схильності впливати на свої емоції, їх коротких і шалених проявах радості, смутку, гніву чи страху. З роками здатність регулювати свої почуття та обмежувати їх небажані прояви зростають дедалі більше.

Дитина, яка відвідує початкову школу, психологічно входить у нову систему відносин із оточуючими. Живучи у своєму оточенні, серед близьких, у тому самому просторі, який називається «будинок», вона починає відчувати, що її життя докорінно змінилося – тепер вона зобов'язаний не тільки ходити до школи щодня, а й дотримуватись вимог навчальної діяльності [13]. Свобода, що була у дошкільному віці, замінюється відносинами залежності та підпорядкування новим правилам життя. Сім'я починає по-новому контролювати дитину через необхідність вчитися і ходити до школи, робити домашні завдання, суворо організовувати порядок дня.

Виховання читача починається ще у дошкільному віці, саме тоді закладаються основи сприйняття, почуттів та емоцій, що є фундаментом для літературної освіти.

Розглядаючи особливості сприймання літературних творів М.Білоус, Н.Гордіюк, Н.Косенко відзначають, що розуміння художнього твору дітьми дошкільного віку безпосередньо пов'язане з життєвим досвідом дитини [4; 19; 40]. У випадках, коли літературні ситуації відрізняються від особистих вражень дітей, можуть бути ними неправильно зрозумілі.

С Кондратюк виділяє провідну закономірність, що регулює включення молодших школярів у читання як мовленнєву комунікативну діяльність [37]. Вона являє собою підпорядкування дитячого читання трьом аспектам підготовки школярів до самостійної діяльності у світі книг – це аспекти розкодування тексту, розуміння прочитаного та розуміння значущості книги для читача, тобто свідомого вибору та самостійного читання.

Поява і закріплення потреб та інтересів людини ґрунтується на позитивних емоційних переживаннях. Для молодших школярів важливо знайти в читанні зацікавленість та емоційність переживаючих емоцій. Гостросюжетні твори та героїчні подвиги поглинають їх уяву та є нормою життя, а улюбленими героями є герої дії [19]. Саме тому для молодших школярів слід пропонувати твори здатні їх здивувати. А найголовніше, що

здивування породжує в дитині інтерес до життя, спрагу пізнання та вміння виділяти прекрасне. Однозначно, якщо нехтувати літературними схильностями учнів даного віку, то можна на тривалий час позбавити дітей інтересу до читання та безпосередньо до уроків літератури [37].

У психології виділяє у молодших школярів два типи ставлення до художнього світу твору. Перший емоційно-образний є емоційною реакцією дитини на образи, що у центрі твору. Другий тип відносин інтелектуально-оцінний обумовлений життєвим та читацьким досвідом дитини, читацьким кругозором, з елементами аналізу [91].

Отже, динаміка розуміння художнього твору може бути представлена у вигляді шляху від співпереживання конкретному герою та співчуття йому, до розуміння авторської позиції, а далі і до сприйняття художнього світу, усвідомлення свого по відношенню нього ставлення, до осмислення впливу твору на особистісні установки.

Опираючись на результати аналізу читацької діяльності, можна визначити рівень сприйняття учнями літературного твору. Складність сприйняття, нагальність обліку різних сторін цього процесу, саме емоцій, уяви і мислення, обумовлюють труднощі під час встановлення рівня сприйняття твору дитиною. Чималу роль грає своєрідність та неповторність сприйняття кожною особистістю [19].

Готуючись до уроку, вчителю слід враховувати особливості молодших школярів як читачів. Виділяють наступний перелік особливостей:

- першочерговість емоційної реакції;
- ототожнення художнього світу та реального;
- чуйність до слова та до художніх деталей;
- ефект присутності, що характеризується здатністю жити у образі;
- дефіцит реакцій на художню форму.

Саме з опорою на ці якості сприйняття молодших школярів, вчитель може розвивати інтерес до літературного твору, і загалом до уроків

літературного читання, що є вкрай необхідним у процесі літературного розвитку [40].

Специфіка дитячого сприйняття у сфері мистецтва не є до кінця вивченою. Деякі дослідники пов'язують своєрідність дитячого сприйняття з так званим наївним реалізмом, зазначаючи, що діти не проводять межі між художньою та реальною дійсністю, а навпаки розцінюють події та персонажів як справжніх. За такого сприйняття недоступна умовність мистецтва, саме тому наївний реалізм недосконалий [37].

Молодший школяр під час навчання у початковій школі значно збагачує свій життєвий досвід. Отримані знання сприяють глибшому осмисленню прочитаного, розумінню взаємозв'язку описаних подій та відносин між героями. Разом з тим для дітей цього віку характерним є наївно-реалістичне сприйняття літератури, і книга розглядається як життєва реальність, де все відбувається насправді. Емоційні реакції школярів часом несподівані: вони глибоко співпереживають персонажам, нерідко намагаючись «переробити» твір, зняти драматичні ситуації, привести героїв до кінця. Персонажі школярі характеризують як реальних людей, моральні оцінки часто категоричні.

У молодшому шкільному віці набувають подальшого розвитку елементи читацької культури, закладені у ранньому дитинстві. Крім того, школяр, що самостійно читає, набуває певних навичок виразного читання, передачі інтонацією свого голосу настрою героя, його ставлення до подій. Дитина вчиться працювати з текстом, виділяти епізоди, переказувати уривки тощо.

Емоційна чуйність дитини на первинні враження звуку, інтонації та ритму дає можливість освоїти зміст твору. Отже, риси наївно-реалістичного сприйняття є результатом некоректного шкільного навчання. Вчитель повинен усвідомлювати, які психічні якості лежать в основі сприйняття літератури дітьми молодшого шкільного віку.

Початок навчання у школі збігається із кризою семи років у стані розвитку дитини. Відповідно до теорії Л.Виготського, у центрі структури психічних процесів, що відбуваються у молодшому шкільному віці, стоїть розвиток інтелекту, що призводить до якісної переробки – «інтелектуалізації» сприйняття та пам'яті [13]. У молодшому шкільному віці переживання утворюють стійкі афективні комплекси. Переживання набувають нового сенсу та між ними встановлюються взаємозв'язки, з'являється ймовірність боротьби переживань [13]. У художніх творах учні легко виділяють контрастні емоції, особливо якщо їх відчуває герой – ровесник читача, але їм важко простежити розвиток емоцій, помітити і висловити найдрібніші почуття. Здатність зафіксувати емоційний стан і зробити його предметом осмислення, а також вловити динаміку емоційного зростання у зоні найближчого розвитку школярів, саме це обліковується під час відбору матеріалу для читання. Твори з виділенням тонких душевних переживань необхідні дитині для її розвитку [37].

Досліджуючи психологію молодшого школяра, слід зазначити перехід від наочно-образного мислення до словесно-логічного. Дитині легше простежити тимчасовість і послідовність подій у творі, ніж знайти причинно-наслідкові зв'язки, що підтверджується конкретністю дитячого мислення. Учням даного вікового періоду легше визначити та виділити найбільш яскраві ознаки героя, ніж суттєві [4].

Ще однією особливістю дитячого сприйняття є фрагментарність чи фотографічність, у зв'язку з чим учням важко виділити для оповідання одну сюжетну лінію, а легше повністю переказати текст [37].

Для розвитку молодших школярів вчителю слід спрямовувати дитину на осмислення тексту та встановлення в ньому причинно-наслідкових зв'язків, тим самим розвивати смислову пам'ять і уникати механічного запам'ятовування [4].

В учнів початкових класів також є операційне мислення, та його застосування обмежується конкретним наочним матеріалом. Текст

художнього твору з літературознавчими закономірностями, що проявляються в ньому, є необхідною для учня наочністю, за якою він може спостерігати за допомогою вчителя.

Молодші школярі сприймають та осмислюють літературні твори лише на рівні емпіричного мислення. Для маленького читача деталь не є носієм художнього цілого і існує сама по собі як деталь навколишнього предметного світу.

Важливо формувати у дітей уявлення про точку зору, з якою ведеться оповідання, тому необхідно вчити дітей зіставляти погляди автора та оповідача, оповідача та персонажів [37].

У молодшому шкільному віці, на думку Н.Косенко, «з'являється смислова орієнтовна основа вчинку – ланка між бажанням щось робити і діями, що розгортаються. Це інтелектуальний момент, що дозволяє більш менш адекватно оцінити майбутній вчинок з погляду його результатів і більш віддалених наслідків» [40].

Варто зауважити, що смислова орієнтовна основа вчинку тільки починає з'являтися в молодшому шкільному віці, і тому діти ще не відчують труднощів під час визначення мотивів і наслідків вчинків героїв, від цього їх емоційна та інтелектуальна оцінка вчинку може відрізнятись [91].

У художньому творі школяра приваблює детальне розгортання подій. Визначальним є перший вчинок персонажа, навіть якщо у творі розкриваються суперечливі якості героя, то за умов самостійного вивчення твору дитина не змінить своєї оцінки героя. Отже, герої творів або приймаються дитиною, або викликають негативне ставлення. Для дітей цього віку немає середньої оцінки [92].

Читацькі вміння, які формуються у дітей, а саме сприйняття образу персонажа в літературному творі, бачення авторської позиції, висловлювання власної точки зору за прочитаним текстом, є базисом для розвитку смислової орієнтовної основи вчинку.

Для молодших школярів можлива внутрішня діяльність уяви. Самостійно узагальнювати прочитане в межах конкретного образу діти можуть уже до восьми-дев'яти років. За межі конкретного образу узагальнення дітей можуть виходити лише до кінця навчання у початковій школі.

Вікові особливості дітей молодшого шкільного віку вважаються найбільш сприятливими для розвитку, тому що визначаються:

- готовністю засвоювати;
- довірливим ставленням до авторитету;
- вірою в істинність всього, чого навчають;
- розумовою активністю;
- допитливістю.

А також такі специфічні особливості як: свіжість сприйняття, відкритість враженням та неупередженість погляду на художній текст, відіграють важливу роль у розвитку молодших школярів у літературній освіті.

Узагальнюючи вищесказане, виділяють такі якісні зміни, як мають відношення до особливостей сприйняття дітей молодшого шкільного віку, а саме:

- інтелектуалізація сприйняття та пам'яті;
- фіксація емоційного стану;
- уважність до тонких душевних переживань;
- виділення та зіставлення різних точок зору, що стосуються вчинків героїв у творі;
- словесно-логічне мислення;
- здатність встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;
- усвідомлення смислової орієнтовної основи вчинку.

Недостатній розвиток психічних новоутворень пояснює недоліки дитячого сприйняття літературного твору та літературної творчості школярів.

Якісні зміни у сприйнятті художньої літератури школярами різного віку ставлять перед методистами завдання визначення поняття «літературний розвиток» та його критеріїв, які у великій мірі мають визначати напрямок та методи вивчення художніх творів у освітніх закладах

Якісні зміни у сприйнятті художньої літератури школярами різного віку ставлять перед методистами завдання визначення поняття «літературний розвиток» та його критеріїв, які у великій мірі мають визначати напрямок та методи вивчення художніх творів.

Основними критеріями рівня літературного розвитку учнів О.Савченко вважає наступні:

- начитаність школярів;
- обсяг теоретико-літературних знань;
- здатність до виявлення актуальної соціально-моральної проблематики;
- розвиненість сприйняття літературних творів на 4-х рівнях: емоційна чуйність, активність читацької уяви, розуміння змісту твору, осмислення художньої форми;
- уміння аналізувати текст художнього твору;
- уміння, пов'язані з літературно-творчою діяльністю школярів [76].

Більшість перелічених критерії можна об'єднати одним поняття «читацький кругозір», тому можемо зродити висновки, що саме рівень розвитку читацького кругозору є основним критерієм літературного розвитку особистості.

Вікові особливості дітей молодшого шкільного віку значно впливають на розвиток їхнього читацького кругозору. Ці особливості включають фізичний, психологічний та соціальний аспекти дитячого розвитку. Діти молодшого шкільного віку поступово розвивають свої пізнавальні здібності та когнітивні навички. Їх здатність аналізувати текст, розуміти складніші сюжети та персонажів, а також абстрактні поняття поступово зростає. Тому

важливо підбирати для них літературні твори, які відповідають їхньому рівню розвитку.

Діти мають свої власні інтереси та смаки щодо літератури. Наприклад, молодші школярі можуть бути зацікавлені в пригодницьких історіях, казках, коміксах, або творах, де головні герої є дітьми в їхньому віці. Підбираючи книги, вчителі та батьки повинні враховувати ці інтереси.

Молодші школярі активно розвивають свою мовну компетенцію. Читання літературних творів сприяє розвитку словникового запасу, мовного розуміння та навичок читання. Через читання, діти також вивчають нові вирази та мовні конструкції.

Соціальне середовище має велике значення для формування читацьких звичок. Спостереження за батьками, вчителями та ровесниками може впливати на інтерес до читання. Важливо, щоб діти бачили позитивний приклад у своєму оточенні.

Молодші школярі поступово набувають навичок самостійного читання. Вони можуть самостійно обирати книги та розпочинати читання, відповідно – це сприяє їхній самостійності у формуванні читацького кругозору.

Мотивація грає важливу роль у розвитку читацького кругозору. Створення заохочуючого та стимулюючого середовища для читання, а також надання можливостей для самовираження та обговорення прочитаного може сприяти підвищенню мотивації дітей до читання.

Отже, розвиток читацького кругозору молодших школярів визначається їхніми віковими особливостями, інтересами, розвитком мови, соціальним контекстом та іншими чинниками. Враховуючи ці аспекти, вчителі та батьки можуть сприяти формуванню багатогранного читацького кругозору дітей.

1.3. Дидактичні можливості літературних творів у розвитку читацького кругозору молодших школярів

Художня література – один із видів мистецтва, яке, своєю чергою, є засобом пізнання життя, відбиваючи і осмислюючи дійсність у вигляді образів. Як і будь-який вид мистецтва, література має свої художні закони, але водночас можна виділити риси, що об'єднують її з усіма іншими видами мистецтва:

- по-перше, це різниця, що лежить в основі будь-якого мистецтва;
- по-друге, це комунікативність – зверненість до читача, глядача, слухача;
- по-третє, емоційність – вплив на почуття адресата;
- по-четверте, ідейність – витвір мистецтва завжди відзначено печаткою індивідуальності творця: світосприйняття, світовідношення та світогляд автора і є той матеріал, з якого будуються художні образи, транслуючи авторську ідею.

Кожне мистецтво має свою художню мову, свої засоби створення образів. Образ у літературі створюється за допомогою слова, але не звучного, як у мовленні (таким було народне словесне мистецтво, або фольклор), а письмового, закодованого спеціальними знаками-літерами на папері. Художній літературний твір, з одного боку, існує у вигляді тексту – це його матеріальне втілення. З іншого боку, словесний образ нематеріальний: його не можна торкнутися, почути, побачити. І водночас читач, відкриваючи художній твір, починає бачити, чути, відчувати.

Це відбувається тому що, на відміну від музики та образотворчих мистецтв, література – мистецтво синтетичне. Слово, виявляється, здатне передавати звуки як музика, малювати, як фарби, створювати і зорові, і слухові, і нюхові, і навіть тактильні (дотикові, кінестетичні) образи. Але щоб твір ожив, необхідний той, хто його читатиме, розшифруватиме знаки, переводячи їх у слова. Але цього мало. Слово саме по собі – літерний та

звуковий комплекс, носій значення. Образ необхідно відтворити, скласти з окремих слів, а для цього читачеві потрібна розвинена уява, багатий життєвий досвід та пам'ять. Тому література неспроможна повною мірою замінити інші види мистецтва, оскільки безпосередньо пов'язані з читацькими здібностями конкретизувати словесні образи.

Перед учителем початкових класів стоїть завдання, з одного боку, розвинути у дитини здатність до конкретизації образів, а з іншого – допомогти їй повноцінно сприйняти літературний твір, враховуючи її маленький життєвий досвід, а отже, і невеликий образно-чутливий досвід.

Художні твори різних жанрів – один із найважливіших засобів всебічного гармонійного розвитку особистості. Вони надзвичайно розширюють життєвий досвід людини: допомагають відчутти, дізнатися і пережити те, що читач, можливо, ніколи не зможе випробувати та пережити у дійсному житті.

К.Д.Ушинський одне з найважливіших завдань школи бачив у тому, щоб «привчити дитину до розумної розмови з книгою» [89]. Для вирішення цього завдання, вчителю необхідно створити сприятливі умови для роботи над змістом, розбором та засвоєнням прочитаного на основі різноманітних видів роботи. На думку Н.Масник, уроки читання в початкових класах, крім цілей дидактичного та виховного планів, покликані вирішувати проблему, пов'язану з адекватним сприйняттям дітьми творів мистецтва слова [56].

Н.Косенко зазначає, що художні твори різних жанрів як своєрідна форма пізнання дійсності відіграють у житті дитини особливу роль [40].

Художня література різних жанрів сприяє цілеспрямованому літературному розвитку особистості.

У школярів накопичується досвід різноманітних читацьких переживань:

- різноманітних читацьких емоцій та почуттів, пов'язаних із сприйняттям різних жанрів, стилів, авторів та історичних епох;
- з'являються прихильності;

– реалізуються уподобання, здійснюючи читацький вибір.

Читання художньої літератури різних жанрів розвиває мовлення дітей. Вона стає більш збагаченою, уточнюється та активізується словник учнів на основі формування у них конкретних уявлень та понять, розвивається вміння висловлювати думки в усній та письмовій формах [43]. Завдяки тому, що мистецькі твори різних жанрів написані точною, образною, емоційною літературною мовою, здійснюється розвиток читача.

За допомогою більш простих, доступних творів діти вчать розуміти його зміст, основну думку, дізнаються дійових осіб та їх характеристики, а також оцінюють їхні вчинки. У спрощеній формі учні отримують уявлення про образотворчі засоби мови художніх творів різних жанрів [46].

Знання, які отримують діти при читанні – про навколишній світ, про своїх однолітків, про їх життя, ігри, пригоди, про природу та її охорону, початкові відомості з історії нашої Батьківщини – допомагають накопиченню соціально-морального досвіду дитини [46]. Отже, твори різних жанрів вирішують як освітні, а й виховні завдання розвитку особистості учнів. Читання творів різних жанрів сприяє формуванню моральних уявлень та вихованню почуттів та емоцій у молодших школярів. Розширюються уявлення про стосунки з товаришами. Це виявляється у наданні допомоги один одному у спільних справах, у навчанні, грі, посильній праці, у біді, також в уважному ставленні до оточуючих (рідних, товаришів, знайомих і незнайомих людей), прояві чесності та доброзичливості. Учні стикаються з ситуаціями, що вимагають від них моральної готовності, отримують уявлення про почуття справедливості, скромності, а також про негативні риси характеру – несправедливість, грубість і жадібність.

Залучаючи молодшого школяра до вивчення творів різних жанрів, формується естетичне ставлення дитини до життя, розвивається його інтерес до літературної творчості, творчості письменника, розвивається здатність активно діяти в несподіваних обставинах, вигаданих сюжетах, співпереживати персонажам, які сподобалися.

Не можна забувати у тому, що тексти художніх творів різних жанрів є відповідним матеріалом для формування та розвитку мовних навичок, переважним у тому числі є навичка читання. Розвиток цієї навички як виду мовної діяльності походить від розгорнутої голосно мовної форми читання вголос до читання подумки, здійснюваного як розумова дія.

З проблемою сприйняття творів різних жанрів працювали та продовжують працювати багато дослідників.

С.Логачевська описала психологічні особливості сприйняття творів різних жанрів дітьми молодшого шкільного віку. Вона протиставила кваліфікованого та некваліфікованого читача, щоб показати, що вивчення самого тексту не викликає труднощів саме у кваліфікованого читача, але для нього залишається скрутним усвідомлення образної системи твору, з'ясування ідеї та власного ставлення до неї. С.Логачевська писала, що «повноцінне сприйняття творів різних жанрів не вичерпується розумінням. Це складний процес, який обов'язково включає виникнення будь-якого відношення, як до твору, так і до дійсності, яка в ньому зображена» [45].

Вікова динаміка розуміння творів різних жанрів проявляється як шлях від співпереживання конкретному герою, співчуття йому та розуміння авторської позиції до узагальненого сприйняття художнього світу та усвідомлення свого ставлення до нього, до осмисленого впливу твору на особистісні установки.

С.Луців виділяє основний критерій для визначення рівня сприйняття твору – ступінь образної конкретизації та узагальнення. За допомогою цього критерію враховується здатність до сприйняття художнього образу в єдності конкретного та абстрактного, індивідуального та типового. У даному випадку, під образною конкретизацією мається на увазі здатність читача, ґрунтуючись на художніх деталях відтворити в уяві цілісний образ. А образне узагальнення, передбачає, що у конкретній картині людського життя, описаної автором, читач бачить узагальнений сенс і проблему всього твору.

Методика навчання молодших школярів роботі з творами різних жанрів передбачає їх структурування з різних підстав:

- для першого етапу характерна їхня тематична організація;
- для другого класифікація за образами.

Дана структура допомагає вчасно розпочати формування інтересу до творів різних жанрів, як особливого способу художнього бачення навколишнього світу, далі варто приступати до пробудження інтересу до осмислення одного й того самого образу в різних ситуаціях. Все це варто формувати для поглибленого розуміння сутності твору, а також щоб відобразити цю сутність і зробити її невід'ємною частиною свого світосприйняття.

До кожного етапу навчання дітей читання виділяються свої особливості. На першому етапі акцент встановлюється на деталізації аналізу тексту твору, тобто, коли увага дітей фіксується на кожній дії персонажів, на словах, почуттях та ситуаціях, що визначають ці дії та почуття. Цілісність процесу сприйняття твору встановлюється зіставленням основної ілюстрації до твору з його назвою та жанром. Для другого етапу доцільно включати роботу зі складання спеціального словника.

Отже, робота з творами різних жанрів у початкових класах з метою формування ряду основних умінь складається з:

- вміння виділяти у тексті образи-персонажі,
- зіставляти прочитане твір з певним виглядом і жанром (оповідання, повість, казка, байка, вірш, п'єса).

В.Мартиненко виділяє 4 рівня сприйняття дитиною художнього твору та описує їх з погляду здатності чи не здатності учнів виконувати зазначені види діяльності. Починати розгляд рівнів сприйняття найдоцільніше з нижчого [52] (див. таблицю 1.1.).

Таблиця 1.1. Рівні сприйняття дитиною художнього твору

№ п/п	Рівні	Характеристика
1.	Фрагментарний рівень	У дітей, які перебувають на даному рівні, відсутнє цілісне уявлення про твір, їхня увага зосереджена на окремих подіях, вони не можуть встановити зв'язки між епізодами. Діти не співвідносять мотиви, обставини та наслідки вчинків героя. Відповідаючи на запитання вчителя, школярі не звертаються до тексту твору, неохоче виконують завдання, часто відмовляються говорити. Твори різних жанрів сприймаються ними як опис випадку, що мав місце насправді, не намагаються визначити авторську позицію, не узагальнюють прочитане.
2.	Констатуючий рівень	Читачі, що належать до цієї групи, відрізняються точною емоційною реакцією, здатні побачити зміну настрою, проте висловити свої відчуття їм важко. Уява розвинена слабо, відтворення образу підміняється докладним перерахуванням окремих деталей. Увага дітей зосереджена на подіях, вони легко відновлюють їхню послідовність, але не завжди розуміють, як ці події пов'язані одна з одною. Авторська позиція, художня ідея залишаються незасвоєними, узагальнення прочитаного підмінюється переказом змісту
3.	Рівень «героя»	Читачі, які перебувають у ньому, відрізняються точною емоційною реакцією, здатністю бачити і передавати динаміку емоцій, співвідносячи зміну своїх почуттів із конкретними подіями, описаними у творі. Діти мають розвинену уяву, вони відтворюють образ на основі художніх деталей. У творі їх цікавлять насамперед герої. Правильно визначаються мотиви, наслідки вчинків персонажа, дається оцінка героям, обґрунтовується думка з посиленням на вчинок. При постановці питань до твору в дітей переважають питання виявлення мотивів поведінки персонажів, оцінки героїв і встановлення причинно-наслідкових зв'язків

4.	Рівень «ідеї»	Читачі, що належать до цієї групи, мають розвинену уяву, люблять перечитувати текст, розмірковувати над прочитаним. Діти здатні визначити призначення того чи іншого елемента у тексті, побачити авторську позицію. Їхнє узагальнення виходить за рамки конкретного образу. При самостійному читанні та постановці питань до тексту читачі спроможні побачити основний конфлікт твору. Їх цікавить авторське ставлення до персонажів, часто звертають увагу на назву твору, на окремі художні деталі
----	---------------	--

Для правильного та повного розуміння тексту читачеві необхідно мати запас відповідних знань, уявлень та вражень, що проєктуються на текст твору. Сприйняття художнього тексту це творчий акт, складний процес художнього відтворення дійсності, із перебігом якого протікає і літературний розвиток.

Забезпечуючи культурне зростання школярів, літературна освіта ставить перед собою основну мету – літературний розвиток, що розглядається як тристоронній процес, що включає:

1. Удосконалення читацької діяльності, шляхом підвищення якості сприйняття та створення інтерпретації художнього твору в єдності його форми та змісту, а також виробляється оцінювання твору з естетичних позицій та вираження свого ставлення до прочитаного як у словесній, так і невербальній формі;

2. Розвиток літературно-творчих здібностей школярів, тобто формування вміння адекватно висловлювати власні думки;

3. Розширення читацького кругозору та культурного досвіду дитини.

Читацький світогляд – це системне, якісне освоєння учнем доступного кола читання.

Коло дитячого читання — це певний обсяг, список книг та інших видань, створених для читачів певного віку з метою їхнього розвитку,

виховання та вивчення, що мають історичну відповідну та індивідуальну спрямованість.

Коло читання молодших школярів систематизується за різними параметрами: зазвичай – за темами читання; видожанровим різновидам; за співвіднесеністю з часом та простором; за рівнем проблеми, за суто зовнішніми показниками.

Всі види класифікації доступного молодшим школярам кола читання, вчителю необхідно знати і вивчити професійно, оскільки всі класифікації в сукупності і будь-яка з них допоможе початківцю читачеві накопичувати і поступово, але послідовно розширювати свій читацький кругозір, не ризикуючи залишити без уваги що-небудь з навколишньої реальності, що може пізнати.

На думку А.Ємець, «якщо коло дитячого читання – це об'єктивне явище, то читацький кругозір – це особистісне, властиве конкретному читачеві. Коло дитячого читання і читацький кругозір можуть не співпадати. До читацького кругозору можуть входити і книжки, які не призначені для дітей і не входять до кола дитячого читання (наприклад, фантастична література)» [22].

Коло навчального читання, зафіксоване в підручниках з читання для початкової школи. Нами було проаналізовано підручники з літературного читання для 2-4 класів Нової української школи щодо визначення одного із критеріїв читацького кругозору, а саме з творами скількох авторів (і якою кількістю творів вони представлені) знайомляться діти у початковій школі.

Аналіз сучасних підручників з літературного читання для Нової української школи (2-4 клас) показав, що з підручників «Українська мова та Читання» (упор. О.Савченко) протягом навчання учні знайомляться з творчістю 136 авторів (2кл. – 38; 3кл. – 56; 4кл. – 42) (129 українських та 7 зарубіжних). 25 авторів представлені кожного року двома і більше творами, відповідно 121 автор (це 81%) представлений тільки одним твором. Є автори (13), твори яких вивчаються кожного року, тобто вони представлені

найбільш повно, серед них В.Сухомлинський, М.Рильський, Т.Шевченко, Л.Українки, Д.Павличко, Л.Костенко, З.Мензатюк, Л.Глібов, А.Костецький, О.Олесь, І.Франко, В.Сосюра, О.Пчілка.

Аналіз підручників «Українська мова та Читання» (упор. Н.Богданець-Білослаленко, Ю.Шумейко) показав, що протягом навчання учні знайомляться з творчістю 158 авторів (2кл. – 57; 3кл. – 68; 4кл. – 33). 35 авторів представлені кожного року двома і більше творами, відповідно 123 автори (а це 78%) представлені тільки одним твором. Є автори (10), твори яких вивчаються кожного року, тобто вони представлені найбільш повно, серед них Т.Шевченко, Л.Українки, Л.Глібов, А.Костецький, О.Олесь, І.Франко, Н.Забіла, З.Мензатюк, О.Пчілка., В.Симоненко.

Аналіз підручників показав, що хоча кількість авторів і є достатньою для того, щоб розвивати читацький кругозір учнів, проте більшість акторів представлено лише одним твором (дуже часто це лише невеличкі вірші), ймовірно діти їх навіть не запам'ятовують. Таким чином, щоб учні початкової школи мали широкий читацький кругозір, учителю потрібно докладати додаткових зусиль. Без спеціальних вправ, без звертання вчителя до цього питання навіть оптимально дібране коло навчального дитячого читання не зробить якісних змін у читацькому кругозорі учнів.

Отже, аналіз літературних джерел дав змогу зробити висновки, що вивчення творів різних жанрів літератури має значний вплив на розвиток читацького кругозору молодших школярів, зокрема:

- вивчення різних жанрів дозволяє дітям знайомитися з різнобарвним світом літератури. Вони мають можливість відкривати для себе різні стилі письма, пізнавати різні теми та концепції через різні літературні форми;
- вивчення різних жанрів сприяє розвитку аналітичних навичок. Діти навчаються розуміти особливості кожного жанру, відрізняти їхні структури та цілі, а також аналізувати персонажів, сюжет та теми в контексті конкретного жанру;

- кожен жанр має свої особливості та термінологію. Читаючи різні жанри, діти поповнюють свій словниковий запас та збагачують мовні навички;
- різні жанри стимулюють уяву дітей на різні способи. Казки можуть розвивати креативність та уявність, наукова література може спонукати до дослідницької активності, а поезія може надихати на виразне мовлення;
- різні жанри літератури допомагають дітям бачити світ з різних точок зору та з різних культурних підходів. Це сприяє розширенню їхнього світогляду та розумінню різних аспектів суспільства та культури;
- читання творів різних жанрів може сприяти розвитку соціальних навичок, таких як емпатія та співчуття. Діти можуть вчитися розуміти почуття та думки різних персонажів, що сприяє розвитку емоційного інтелекту.

Вивчення різних жанрів літератури розширює горизонти дітей, робить їх більш обізнаними та культурно освіченими особистостями. Це також створює можливості для самовираження та обговорення, що сприяє розвитку критичного мислення та читацького кругозору.

Висновки до першого розділу

Дослідження поняття «читацький кругозір» як складової літературного розвитку молодших школярів дозволило визначити, що читацький кругозір – це комплекс знань, навичок та інтересів, які формуються через читання різних літературних творів. Він включає в себе розуміння літературних жанрів, знання про класичних та сучасних авторів, аналітичні навички, а також здатність до критичного мислення та розширення світогляду. Читацький кругозір є важливою складовою літературного розвитку, яка сприяє загальному розвитку особистості молодшого школяра.

Вивчення вікових особливостей розвитку читацького кругозору у молодших школярів дозволило врахувати, що діти цього віку поступово розвивають свої пізнавальні та аналітичні здібності. Їхні літературні інтереси та здатність до аналізу текстів поступово зростають. Важливо враховувати ці вікові особливості при виборі літературних творів та методик навчання читання для молодших школярів.

Дидактичні можливості літературних творів у розвитку читацького кругозору молодших школярів значні. Через читання різних жанрів та типів творів, діти розширюють свій словниковий запас, розвивають критичне мислення, навички аналізу та інтерпретації текстів, а також вчаться розуміти світ через призму літератури. Літературні твори стають важливим інструментом у навчанні та вихованні молодших школярів, сприяючи їхньому розвитку та формуванню як освічених та культурно освічених особистостей.

Отже, читацький кругозір молодших школярів є важливою складовою їхнього літературного розвитку, яка визначається віковими особливостями, методиками вивчення та дидактичними можливостями літературних творів. Формування читацького кругозору має велике значення для загального розвитку учнів та культурної освіченості.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЧИТАЦЬКОГО КРУГОЗОРУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

2.1. Діагностичне дослідження рівнів розвитку читацького кругозору учнів початкової школи

Для продуктивного формування читацького кругозору молодших школярів, використовуючи комплексний підхід до побудови структури компетенцій, ми виділили: когнітивний, мотиваційний, емоційно-ціннісний, діяльнісний (поведінковий) компоненти читацького кругозору.

Когнітивний компонент ми пов'язали з формуванням повноцінного сприйняття учнями літературного твору й оволодінням елементарними навичками, які є необхідними для цього літературознавчого аналізу, мотиваційний – з вихованням інтересу до читання, бажанням знайомитися з літературою різних тем, стилів і жанрів; емоційно-ціннісний – з осмисленням прочитаного в контексті духовно-моральних пошуків людства; діяльнісний – з умінням оперувати отриманою інформацією, співвідносити її з власним життєвим досвідом.

Емпіричне дослідження проблеми формування читацького кругозору молодших школярів ми провели на базі Чернівецької гімназії № 9 Чернівецької міської ради. Робоча вибірка склала 50 учнів. В основну розробку діагностичного інструмента була покладена описана вище структура читацького кругозору молодших школярів. За виділеними компонентами ми розробили систему показників і поведінкових індикаторів, підібрали відповідні діагностичні дії. Відповідно до кожного компонента виявили рівні (низький / середній / високий) сформованості читацького кругозору учнів. Нижче представлено більше детальний опис розробленого нами діагностичного інструментарію.

Сформованість когнітивного компонента ми визначали за такими показниками, як:

- коло читання – знання творів вітчизняних і зарубіжних авторів, що входять у рекомендований список дитячого читання, здатність розпізнавати жанри творів;
- вміння працювати з текстом – визначати тему і головну думку, виявляти позицію автора, характеризувати героя, послідовно передавати сюжет, розбивати текст на частини, аналізувати роль літературних засобів.

Для перевірки першого показника ми використовували модифікований опитувальник «Який ти читач» (див. додаток А). Кожному школяреві були запропоновані завдання на перевірку знання творів вітчизняних і зарубіжних авторів і сформованості уміння розпізнавати жанри творів.

Рівні поведінкових індикаторів учня:

- високий – має широкий читацький кругозір, може перерахувати авторів і назви улюблених творів, коректно їх переказує, знає зміст творів, пам'ятає ілюстрації, заголовки та оформлення книг, визначає сюжет знайомих книг за ілюстраціями;
- середній – володіє певним читацьким кругозором, знає деякі жанри, виділяє з кола читання окремих авторів та улюблені твори;
- низький – читацький кругозір обмежений, учень слабо знає авторів і твори, рекомендовані для читання.

Другий показник ми перевіряли за допомогою текстових завдань. Завдання, запропоновані школярам, ми спрямували на перевірку вміння працювати з текстом: формулювати тему і головну думку, з'ясувати позицію автора, характеризувати героя, послідовно переказувати сюжет, розбивати текст на частини та аналізувати роль літературних засобів

Рівні поведінкових індикаторів учня:

- високий – грамотно і вміло працює з текстом, бігло і правильно читає, визначає тему і головну думку, виявляє позицію автора, характеризує

образ героя, послідовно переказує сюжет, розбиває текст на частини, аналізує роль літературних засобів;

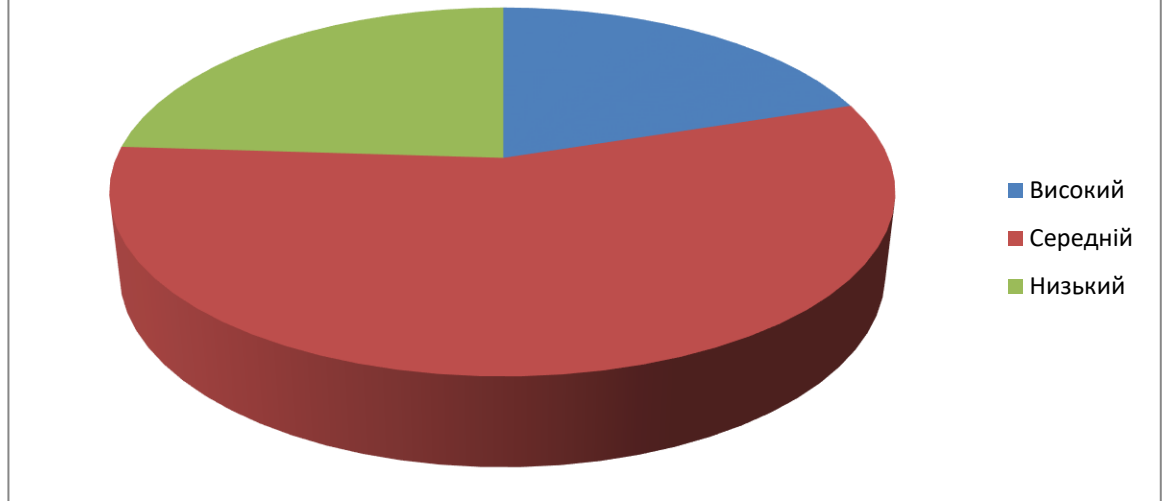
- середній – володіє базовим набором текстових навичок, читає без помилок, але невиразно, послідовно передає сюжет і розбирає текст на частини з не грубими помилками;
- низький – володіє мінімальним набором текстових навичок, читає невиразно, з помилками, не визначає тему і головну думку тексту, непослідовно передає сюжет.

Аналіз результатів діагностики рівня сформованості когнітивного компонента (кола читання та вміння працювати з текстом) показав наступні результати:

- високим рівень розвитку когнітивного компонента володіють 20% учнів: це учні, які мають глибокі знання про твори вітчизняних і зарубіжних авторів, добре розпізнають різні їх жанри, добре вміють аналізувати текст, визначати тему і головну думку, виявляти позицію автора, характеризувати героїв та інші аспекти. Це свідчить про їхню високу літературну грамотність і великий обсяг читацького досвіду.
- середній рівень показали 56% респондентів: це учні, які мають базові знання про твори і авторів, але можуть потребувати більше практики та досвіду для покращення своїх навичок, мають базові навички аналізу тексту, але можуть потребувати додаткового вдосконалення. Вони можуть добре визначати тему і головну думку, але не завжди докладно аналізують роль літературних засобів;
- низький рівень продемонструвати 24%: учні з низьким рівнем сформованості, потребують більшої підтримки та навчання. Вони мають обмежені знання про твори і жанри та виявляють важкість у розпізнаванні літературних аспектів, мають труднощі з аналізом текстів та визначенням їхніх основних характеристик, можуть мати труднощі з аналізом текстів та визначенням їхніх основних характеристик.

Графічне оформлення результатів представлено на рис.2.1.

Рис.2.1. Сформованість когнітивного компонента

Загальний аналіз показує, що більшість молодших школярів мають середні навички у сформованості когнітивного компонента, але є як учні з високим, так і з низьким рівнем сформованості. Важливо надавати індивідуальну підтримку та навчання тим, хто має низький рівень, і сприяти подальшому розвитку літературних навичок у всіх учнів.

Сформованість мотиваційного компонента читацького кругозору молодших школярів ми перевіряли за наступними показниками:

- бажання знайомитися з новими творами;
- прагнення до засвоєння літературознавчих знань.

Для перевірки першого показника ми використовували модифікований опитувальник «Дізнайся про свій читацький інтерес» (див. додаток Б).

Питання орієнтовані на виявлення бажання знайомитися з новими творами, розширювати коло читання.

Щоб перевірити другий показник, ми модифікували методику незакінчених речень (див. додаток В). Завершення речень повинно було виявити наявність/відсутність в учнів прагнення до засвоєння літературознавчих знань.

Рівні поведінкових індикаторів учня:

- високий – відповідає на всі питання, чітко усвідомлює і пояснює мотиви читацької діяльності;
- середній – частково відповідає на всі питання, усвідомлює тільки основні мотиви читацької діяльності;
- низький – відповідає не на всі питання, погано усвідомлює мотиви своєї читацької діяльності.

Аналізуючи результати діагностики рівня сформованості мотиваційного компонента читацького кругозору учнів, ми зробили наступні висновки:

- високий рівень виявили у 16% респондентів: це учні, які виявляють високий інтерес до знайомства з новими літературними творами, вони готові активно шукати і читати нові книги, що свідчить про їхню велику мотивацію до літературної діяльності, схильні до більш глибокого вивчення літератури та літературознавчих аспектів;
- середній рівень продемонстрували 62% школярів: такі учні відкриті для нових книг, але не завжди активно шукають цю можливість, можуть бути відкриті до вивчення літературознавчих аспектів, але не завжди проявляють активний інтерес;
- низький рівень виявили 32% учнів: такі учні виявляють обмежений інтерес до нових літературних творів, вони менш мотивовані для пошуку і читання нових книг, можуть бути менш мотивованими для вивчення літературної теорії та аналізу.

Графічне оформлення результатів представлено на рис.2.2.

Рисунок 2.2. Сформованість мотиваційного компонента

Загальний аналіз показує, що більшість учнів мають середні мотиваційні рівні, якщо йдеться про бажання знайомитися з новими творами та прагнення до засвоєння літературознавчих знань. Однак важливо пам'ятати, що існують учні з високим інтересом, які можуть потребувати додаткового виклику, а також ті, які мають низьку мотивацію і можуть потребувати більше підтримки для розвитку цього інтересу.

Показниками сформованості емоційно-ціннісного компонента читацького кругозору молодших школярів ми обрали:

- поважне відношення до літератури як національного і світового здобутку;
- засвоєння за допомогою читання основних морально-естетичних цінностей.

Для перевірки першого показника ми використовували модифікований опитувальник. Кожному школяреві було запропоновано п'ять питань, спрямованих на перевірку його відношення до літератури як національного і світового значення.

Рівні поведінкових індикаторів школяра:

- високий – відповідає на всі питання, висловлює поважне відношення до літератури як національного і світового здобутку і аргументує свою думку;
- середній – частково відповідає на питання, поважно відноситься до літератури, при цьому не завжди аргументовано;
- низький – не відповідає на питання, неповажно відносяться до літератури як національного і світового здобутку, зневажливо відгукується про книги та читання.

Для перевірки другого показника ми запропонували школярам прочитати казку, потім виконати завдання, орієнтовані на перевірку засвоєння в процесі читання основних морально-естетичних цінностей. Діагностика проводилася з використанням групової (дискусія) та індивідуальної (підготовка монологічного висловлювання) форм роботи.

Рівні поведінкових індикаторів учня:

- високий – читає правильно, виразно, розуміє і аргументовано пояснює на основі прочитаного морально-естетичні цінності і норми поведінки людини у суспільстві;
- середній – читає правильно, але невиразно, в цілому розуміє відображені у творі морально-естетичні цінності та норми поведінки людини, пояснює їх з не грубими помилками або неточно;
- низький – читає невиразно і з помилками, не може пояснити відображені в книзі морально-естетичні цінності і норми поведінки людини у суспільстві.

Аналізуючи результати емоційно-ціннісного компонента читацького ми зробити наступні висновки:

- високий рівень продемонстрували 22% учнів: такі діти виявляють високий рівень поваги до літератури, розглядаючи її як важливий національний і світовий культурний здобуток, демонструють високий рівень засвоєння морально-естетичних цінностей через читання, вони схильні до глибшого аналізу літературних;

- середній рівень виявили у 60%: більшість учнів мають середній рівень поваги до літератури, вони можуть розглядати її як частину культури, але не завжди проявляють глибоку повагу, вони можуть розуміти деякі засвоєні цінності, але не завжди докладають зусиль для їх глибокого розуміння.
- низький рівень виявили у 28%: ці учні не розглядають літературу як національний або світовий скарб і можуть мати менше інтересу до літературних цінностей, не зацікавлені в аналізі моральних аспектів та цінностей у літературі.

Графічне оформлення результатів представлено на рис.2.3.

Загальний аналіз свідчить про те, що більшість молодших школярів мають середні або високі рівні емоційно-ціннісного компонента читацького кругозору. Однак існують учні з рівнями, які можуть потребувати більшої уваги до розвитку поваги до літератури та засвоєння морально-естетичних цінностей через читання.

В якості показника сформованості діяльнісного (поведінкового) компонента читацького кругозору молодших школярів ми вибрали уміння:

- апелювати до джерела знань, оперувати отриманою інформацією;

- користуватися формами читання (вголос і мовчки) і основними видами читання.

Діагностика проходила у формі бесіди. Кожному школяру було запропоновано виконати два завдання на:

- пошук та обробку інформації;
- аналіз тексту і співвідношення його з власним життєвим досвідом.

Рівні поведінкових індикаторів учнів:

- високий – знаходить і адекватно обробляє інформацію, аналізує текст з використанням елементів літературознавчого аналізу та співвідносить авторську ідею з життєвим і читацьким досвідом;
- середній – частково знаходиться і обробляє інформацію за завданням, у цілому справляється з аналізом тексту і співвідносить його результати з власним життєвим досвідом;
- низький – не знаходиться і / або неправильно обробляє інформацію, не володіє навичкою аналізу тексту, не співвідносить його з власним життєвим досвідом.

Аналізуючи результати діяльнісного компонента читацького кругозору молодших школярів ми зробили наступні висновки:

- високий рівень продемонструвало 18%: це учні, які виявляють високий рівень здатності апелювати до джерела знань та ефективно оперувати отриманою інформацією, вони є активними читачами, які шукають додаткову інформацію та глибоко аналізують твори.
- середній рівень показали 62% учнів: це учнів, які мають середній рівень вмінь апелювати до джерела знань та операцій з отриманою інформацією, вони використовують інформацію з книг та інших джерел для розуміння та аналізу літературних творів, можуть бути досить компетентними читачами, але не завжди використовують всі можливості.
- низький рівень виявили у 20% учнів: це учні, які виявляють низький рівень апелювання до джерела знань та обробки отриманої інформації, вони потребують додаткової підтримки для розвитку цих навичок,

потребують додаткового навчання та практики для поліпшення цих навичок.

Графічне оформлення результатів представлено на рис.2.4.

Загальний аналіз свідчить про те, що більшість молодших школярів мають середні або високі рівні діяльнісного компонента читацького кругозору. Однак є учні, які можуть потребувати додаткової підтримки для розвитку вмінь апелювання до джерела знань, операцій з отриманою інформацією, а також для використання різних форм читання та видів читання.

Результати проведеної нами діагностики за описаною програмою в гімназії свідчать, що у 22% школярів низький рівень сформованості читацького кругозору, у 60% – середній, у 18% – високий.

Графічне оформлення результатів представлено на рис.2.5.

Рисунок 2.5. Рівні розвитку читацького кругозору молодших школярів

У процесі діагностики було виявлено, що школярі в цілому не дуже добре орієнтуються в світі книг, мають нестійкий інтерес до уроків літературного читання, не зовсім вміють працювати з текстом, знаходити головну думку, однак читацький кругозір сформований тільки на основі літератури, включеної в навчальну програму.

Найрозвиненішою є читацька самостійність у виборі книги і виду роботи з неї (текстові уміння, аналітичне осмислення); емоційно-ціннісне відношення до книги. Хоча нами було задіяно до експерименту небагато респондентів, однак і дана вибірка є переконливою, оскільки були виявлені основні проблеми формування читацької культури і читацького кругозору молодших школярів і визначені ключові напрямки відповідної практичної роботи.

У зв'язку з цим ми обґрунтували організаційно-педагогічні умови розвитку читацького кругозору молодших школярів у освітньому процесі початкової школи, а саме:

2.2. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку читацького кругозору молодших школярів в освітньому процесі початкової школи

За результатами аналізу літературних джерел та констатувального експерименту нами було обґрунтовано організаційно-педагогічні умови розвитку читацького кругозору молодших школярів в освітньому процесі початкової школи, а саме:

- використання творчих завдань та літературних ігор у роботі над художнім твором з метою розвитку читацького кругозору молодших школярів;
- взаємодія школи і сім'ї у розвитку читацького кругозору учнів початкових класів;
- залучення молодших школярів до позакласної роботи з літературного читання як умова розвитку їх читацького кругозору.

2.2.1. Використання творчих завдань та літературних ігор у роботі над художнім твором з метою розвитку читацького кругозору молодших школярів

Для пошуку ефективних методик навчання літературному читанню, які б враховували специфічні закони літературного мистецтва та сприяли формуванню читацької компетентності, можна звернутися до дидактичних (літературних) ігор. Дидактичні ігри включаються безпосередньо до структури уроку та сприяють закріпленню й поглибленню навчального матеріалу, а також сприяють загальному розвитку особистості та формуванню читацької самостійності й інших важливих навичок.

Такі ігри можуть приймати різні форми: вони можуть бути виключно словесними, поєднувати слово з практичними діями, поєднувати слово з наочністю або використовувати слово разом з реальними предметами.

Термін «літературна гра» має кілька значень. По-перше, це мистецтво і творчість, гра з використанням мистецьких засобів відповідно до законів мистецтва, рівнозначна будь-якій іншій суспільній грі, але з відмінністю в змісті – тут переважають естетичні критерії. По-друге, «літературні» може означати загальну назву певних жанрів, які спонукають інтелектуальну активність і розвивають смак [28].

У методиці викладання читання літературні ігри можуть бути словесними, рольовими, драматичними іграми, побудованими на літературному матеріалі, а також розвагами, де використовується література, які розвивають пам'ять, уяву, фантазію, кмітливість і творчість учасників, один із дієвих засобів опрацювання літературного твору [28].

Такі ігри мають на меті активізувати психічні процеси діяльності учнів молодшого віку, такі як відчуття, сприймання, мислення, уяву, пам'ять і увагу, а також розвивати волю та мовлення. Використання дидактичних ігор на уроках літературного читання робить процес навчання цікавим, створює у дітей бадьорий, творчий настрій та полегшує засвоєння навчального матеріалу.

Використання літературних ігор для розвитку читацького кругозору вимагає урахування двох ключових аспектів. По-перше, це особливості молодших школярів, які виявляються у їхньому сприйнятті літературного твору, що дуже близьке до художніх умовностей гри. По-друге, це специфіка сприйняття літератури, яка також відображає природу ігрового аспекту.

Дидактична гра на уроці літературного читання допомагає молодшим школярам усвідомити ідеї та тематику твору, ознайомлює їх з літературними поняттями, які допомагають адекватно розуміти твір.

Варто відзначити, що деякі літературні ігри можуть не завжди вводити щось нове в знання дітей, але вони корисні, оскільки навчають молодших школярів творчо застосовувати наявні знання в інших контекстах і активізують різноманітні когнітивні процеси.

Літературна гра має значущі навчальні можливості, охоплюючи аналіз художнього твору, його осмислення, оцінку прочитаного, творчий підсумок вивченого та методи перевірки рівня засвоєння матеріалу.

У методиці виділяють наступні типи ігор в залежності від рівня читацького сприйняття:

- літературні ігри на первинне сприйняття художнього твору;
- літературні ігри на поглиблене сприйняття художнього твору;
- літературні ігри з метою закріплення літературних знань;
- літературні ігри творчого характеру.

Майбутнім вчителям початкових класів важливо пам'ятати, що часте використання гри може призвести до втрати інтересу учнів через відсутність новизни. Тому цілком доцільно постійно все змінювати: ускладнювати правила гри, включати елементи змагання, розпочинати гру з несподіваної лічилки або ігрового зачину. В поясненнях вчителя під час проведення гри важливо користуватися лаконічною і зрозумілою мовою, яка буде стимулювати інтерес. Для ефективного використання літературної гри на уроці літературного читання вчителю потрібно мати розуміння психології учнів і вміти використовувати ці знання як активний інструмент, а також творчо освоювати методику використання ігор.

Важливо визнати, що ігри є раціональним засобом опрацювання літературного твору, визначати потребу в грі на певних етапах уроку, мати впевненість у досягненні позитивних результатів у навчанні читання та вихованні впливу на учнів, а також розуміти жанрові особливості та зміст літературного матеріалу. Головними умовами ефективного використання дидактичних ігор методисти вважають: включення їх у зміст навчального процесу, привабливі назви, наявність ігрових елементів, таких як вступ і римування; оголошення правил гри, які не можна порушувати; використання лічилок; емоційне ставлення самого вчителя до ігрових дій (його слова і рухи цікаві та несподівані для дітей).

Помилково вважати, що літературні ігри найкраще використовувати наприкінці уроку через втому учнів. Проте гра може бути чудовим способом створення емоційного настрою на уроці, ефективного ознайомлення учнів з завданнями уроку, розвитку процесу тренування читацьких навичок та розминки. Літературну гру можна впроваджувати протягом всього уроку, і вона може бути дуже ефективним завершенням з метою підбиття підсумків та узагальнення вивченого матеріалу.

Отже, ефективна форма формування початкових елементів літературознавства відбувається під час виконання ігрових завдань, де матеріалом є літературно-художні тексти, які діти вивчають на уроках читання, а змістом – літературно-теоретичні поняття. Останні ігри використовуються для глибшого розуміння учнями вивчених творів.

До різних видів літературних ігор можна віднести також драматичні ігри. Драматичні ігри є важливим елементом у розвитку особистості дитини, оскільки вони залучають участь у розвитку уяви та навичок маніпулювання символами, формують систему цінностей, впливають на зміну поведінки та сприяють розвитку комунікаційних навичок – як вербальних (мовних), так і невербальних. Драматургія має свої особливі особливості, і більшість драматичних етапів стимулюються вчителем, а ситуації в грі майже завжди відображають вибір учнів. Отож, можна стверджувати, що драматична гра відіграє важливу роль у розвитку читацького кругозору учнів початкових класів.

Літературні ігри цікаві та корисні учням. В їх основі лежить впізнавання художніх творів за окремими уривками, відтворення рядків та строф за заданими словами, постановка та розгадування питань за творами, відгадування імен літературних героїв, прізвищ авторів, назв книг та творів із серії питань, відтворення героїв та книг за описом.

Будь-яка літературна гра – це гра з текстом. Від учасника гри може знадобитися відтворення вже існуючого літературного твору чи створення власного.

Практично у кожній літературній грі є елемент творчості.

Літературні ігри – ігри, побудовані на словесному матеріалі:

- літературні головоломки, ігри зі словами (кресворди, чайнворди);
- літературні вікторини;
- «стилізовані» ігри («Брейн-ринг», «Поле чудес», «Хрестики-нулики», «Розумники і розумниці», «Сильна ланка», «Зрозумій мене», «Щасливий випадок», «Що? Де? Коли?» і т.д.).

Основні варіанти літературних ігор:

- гра в асоціації;
- скласти розповідь із набору слів;
- скласти розповідь за його першим і останнім рядком;
- напишіть розповідь з багаторазовим використанням одного слова;
- скласти розповідь на одну букву;
- скласти жартівливе вітання;
- стара казка на новий лад;
- буріме;
- синквейн та ін.

Вікторина – вид гри, що полягає у відповідях на усні чи письмові питання з різних галузей знання.

Вікторина активізує пізнавальну діяльність учнів, що розвиває пам'ять, увагу, спостережливість.

Виділяє такі цілі вікторини:

- перевірити рівень здобутих знань;
- стимулювати самостійне вивчення матеріалу;
- розвивати логічне мислення, кмітливість, комунікативність.

Таким чином, вікторина – це не лише гра, а й форма контролю знань.

Якщо дитина недостатньо добре знає літературний твір, іноді може виручити кмітливість. Відповідаючи на запитання літературних вікторин, діти обов'язково повинні сказати, хто автор конкретного літературного твору,

як він точно називається, незалежно від того, питається про це у питаннях вікторини чи ні. За вірну відповідь на кожне запитання – одне очко, за назву прізвища автора та назви книги – по одному окуляру, тобто. максимально за деякі питання можна здобути три очки

Виділяють такі цілі вікторини:

- перевірити рівень здобутих знань;
- стимулювати самостійне вивчення матеріалу;
- розвивати логічне мислення, кмітливість, комунікативність.

Таким чином, вікторина – це не просто гра, а одна з форм контролю знань

Що? Де? Коли? – Інтелектуальна вікторина. Сутність гри полягає у протистоянні 2-х команд Знатоків (ігрової команди з шести осіб) та команді Глядачів. Знавці повинні за одну хвилину за допомогою мозкового штурму знайти відповідь на запитання, поставлене глядачем. Як правило, гравцям ставлять запитання, відповіді на які можна за допомогою загальних знань та логіки. За кожну правильну відповідь команда Знаток отримує одне очко, у разі неправильної відповіді очко нараховується команді Глядачів. Гра ведеться до шести очок.

Для розширення читацького досвіду учнів, поповнення знань про дитячих письменників можна запропонувати їм гру «Письменник-не письменник». Для цієї гри вчитель попередньо готує список прізвищ дитячих письменників, які змішуються з прізвищами видатних науковців, громадських діячів, художників, композиторів, але таких, які відомі учасникам гри. Під час гри вчитель або учень-ведучий вимовляє прізвище письменника, а учасники гри піднімають руку або сигнальну картку. Якщо звучить прізвище іншого митця – не піднімають. Ті, хто не підняв руку, коли вимовлялося прізвище письменника, і ті, хто підняв, коли воно не звучало, вибувають з гри. Наприклад, молодші школярі вибирають прізвища письменників з такого списку: В.Сухомлинський, Марійка Підгірянка,

Микола Лисенко, Катерина Білокур, Тарас Шевченко, Андрій Шевченко, Тина Кароль. Після гри учні називають твори відомих їм письменників.

Не завжди можна забезпечити отримання нових знань через організацію ігрової діяльності. Тому можна поєднувати ігри з деякими формами проблемного навчання або із завданнями творчого характеру.

Завдання проблемно-пошукового змісту (на осмислення, одержання нових знань); рефлексивно-тренувальні (на закріплення знань); творчого плану (на формування вміння здійснювати творчий перенос знань); контрольні-оцінні, до створення яких залучаються учні.

Варто почати з завдання «Що ти про мене думаєш?». У першому класі це завдання проводиться після ознайомлення учеників з українськими казками. Дидактичною метою є формування вміння розуміти авторське ставлення до героїв залежно від емоційного забарвлення слова. Після того, як діти зрозуміли, що кожним словом літературного твору містити думки і шанування іншої людини, які можна зрозуміти за уважного прочитання, учитель пропонує наступний завдання «Що ти про мене думаєш» з метою виявити вміння співвідносити форму слова з його лексичним значенням, вчити розуміти авторське ставлення залежно від емоційного забарвлення слова в художньому творі. Після того, як учні зрозуміли, що художній твір — витвір конкретної людини, знають дещо з біографії письменника, уявляють, що за словами автора стоять його думки, почуття, ставлення до світу тощо, їм пропонується серія літературно-ігрових завдань, які дають змогу поставити себе на місце автора.

У цьому завданні учні не лише активізують свій словниковий запас, удосконалюють, літературні здібності, а й вчаться бути в ролі автора. Зразки текстів подані у додатку Г.

Такі завдання можуть мати різні варіанти.

Завдання «*Уяви себе...*», крім вище наведених цілей, допомагає формувати творчу уяву учнів. Учні працюють у групах по 4-5 чоловік. Після ознайомлення з новоим твором кожна група одержує картку з одним із

завдань:

«Уяви собі, що ти — продавець у книгарні. Зроби рекламу цієї книги так, щоб її охоче розкупили».

«Уяви, що ти — літературний критик. Напиши, що тобі не сподобалось у цьому творі. Обґрунтуй свою думку».

«Уяви себе вдячним читачем. Тобі необхідно написати листа-подяку авторові цього твору».

«Уяви себе співавтором. Зроби необхідні зміни, доповнення до сюжету, композиції, оформлення книги».

«Уяви себе вчителем 3 класу. Допоможи дітям ознайомитись із твором, зумій викликати до неї інтерес. Напиши, що ти для цього зробиш: покажеш ілюстрації, обереш історичні факти, розкажеш про..., зачитаєш..., даси такі завдання... тощо».

Зважаючи на специфіку засвоєння молодшими школярами літературознавчих понять, учителі можуть самі коригувати послідовність проведення та характер літературних завдань.

Завдання, що сприяють емоційному сприйняттю дітьми поетичних та прозових творів. Позитивним моментом у сприйманні дитиною художнього твору є виникнення в дитини відчуття своєрідної близькості, зв'язку з його героями. Це допомагає їй краще зрозуміти бажання, думки інших людей, збагнути людську цінність і усвідомити свою унікальність (див. дод. Д)

Завдання, в основі яких — використання прийому емпатії. Емпатія - співпереживання з героями твору, людьми, тваринами, рослинами шляхом перевтілення в ці образи. Перевтілення дає поштовх до роздумів, переживань, оцінки, дає змогу розвивати творчі здібності учня, стимулювати його активність, збуджувати інтерес до власного емоційного стану, сприяє самоствердженню, появі віри у власні можливості (див. дод. Е).

Завдання для розвитку творчої уяви засобами слова. Дослідження О.Савченко, досвід шкільної практики переконливо доводять високу

ефективність для розвитку творчої уяви молодших школярів на уроках читання таких видів завдань:

- ознайомлення з найпростішими прийомами розвитку творчої уяви;
- складання творів-мініатюр за опорними словами та словосполученнями;
- складання творів-описів на основі узагальнення особистих вражень, спостережень у природі;
- придумування казок;
- складання віршів (див. дод. Є).

Нижче наведемо декілька творчих завдань:

- Складання маленьких оповідань чи казок за набором опорних слів:
 - *горобець, струмок, подих весни, бруньки, свіжість, добрий настрій;*
 - *рево, жолудь, вітер, сон, паросток, дубочок.*
 - Складання історій з обов'язковим використанням трьох слів, які взяті з різних творів.
 - Складання творів-описів на основі узагальнення особистих вражень:
 - Складіть кілька речень про квіточку. Не забудьте, що вона, як і ви, мріє, дихає, радіє, сумує, сподівається.
 - Уявіть, що у вас в руках пензлик. Опишіть тихий осінній день.
 - Спіймайте у долоньку сонячний зайчик. Розкажіть про свої враження.
 - Розкажіть про мрії тихого літнього вечора, який нечутно щоразу ночує за вашим вікном.
 - Опишіть, яким ви уявляєте фантастичне місто.
 - Розкажіть, якою ви уявляєте школу майбутнього.
- Придумування казок:*
- Створення власної казки-кальки з будь-якої відомої.
 - Переплітання подій різних казок та створення власної оригінальної казки.

Створення казок за поданим темами:

Для 1-2 класів: «Як блакитна краплинка впала на землю», «Мандрівка осіннього листочка», «Про що розповіла сніжинка», «Як промінчик став сонячним зайчиком».

Для 3-4 класів: «Де живе Місяць», «Коли я був чарівником», «Казка про синю квіточку, що народилася пізно восени», «Чому зайчик на зиму міняє шубку?».

Складання віршів

- Доказування чистомовок.
- Складання римованих віршів на тему
- Доповнення віршів добиранням слів, що римуються.
- Відновлення віршів на основі рими і змісту.
- Складання віршів за римами: кульбаба-баба, травичка-сестричка.
- Складання віршів-хоку (трирядковий білий вірш-метафора, в якому змальовується певний об'єкт природи). Для об'єкта опису можна взяти, наприклад, краплинку роси на квіточці, світлячків уночі, листочок на воді.
- Складання віршів-небилиць за одним із початків: «Зустріла жабка слоненя», «Так печемо ми пиріг...».
- Складання римованих текстів, використовуючи алгоритм створення лімериків.

Власний досвід доводить, що систематичне і продумане використання цієї системи завдань у навчанні сприяє не тільки розвитку читацькою культури, а й забезпечує загальний розвиток особистості дитини. Учні шукають зв'язок між новими та вже отриманими знаннями, приймають альтернативні рішення, мають змогу зробити «відкриття», формують свої власні ідеї та думки за допомогою різноманітних засобів, навчаються спілкуватися з товаришами, робити обґрунтовані висновки, оцінювати власну роботу та роботу інших, а, отже, створюються усі умови для літературного розвитку дитини.

Отже, головні положення, на основі яких будується ефективна система творчих завдань з розвитку читацького кругозору школярів такі:

- використання різноманітних форм співпраці між учителем і учнем та між учнями в процесі навчання творчості (парне, групове, індивідуальне і фронтальне навчання);
- необхідність навчання найпростішим прийомам творчості;
- необхідність стимулювання мотивації літературного розвитку шляхом створення ситуацій емоційно-ціннісних переживань, в результаті яких у дитини виникне бажання висловити свої почуття і спостереження в слові;
- створення доброзичливої атмосфери підтримки творчих зусиль дітей.

2.2.2. Взаємодія школи і сім'ї у розвитку читацького кругозору учнів початкових класів

Формування читаючої людини починається з раннього віку. На думку психологів, особливого значення набуває дошкільний і молодший шкільний період, коли закладаються основи формування грамотного читача. Дослідження австрійських учених показали, що, якщо дитина до 12 років не почала регулярно самостійно читати, читачем вона вже не стане. Процес залучення до читання починається, насамперед, у сім'ї. Більше того, зараз вчені стверджують, що формування читача починається вже тоді, коли дитина ще не з'явилась на світ, коли вона складає єдине ціле зі своєю матір'ю. І жінка, яка читає своїй майбутній дитині книжки, створює кращі умови для формування позитивного ставлення до читання і книги. А потім, якщо дитина потрапить в позитивне читацьке оточення в сім'ї, навчальних закладах, можна сподіватися на появу нового читача

Робота з формування читацької компетентності молодших школярів повинна вестися систематично в рамках урочної та позаурочної діяльності, в роботі з батьками.

Роль сім'ї у формуванні ставлення до книги та читання загалом також надзвичайно велика. Якщо читання входить у спосіб життя дорослих членів сім'ї, дитина це вловлює та вбирає. Склад домашньої бібліотеки, що відбиває смак, рід професійних занять і аматорських інтересів іноді кількох поколінь, багато в чому визначає як ставлення до книжки, так й коло читання дитини.

Дітям потрібне середовище, яке читає, книжкове оточення. У школі ці функції виконують вчитель та бібліотека. Шкільна бібліотека насамперед прищеплює інтерес молодшого школяра, використовуючи різні форми та методи роботи з юними читачами.

Але варто пам'ятати, що середовище, яке «читає», повинно оточувати дитину не тільки в школі, а й удома. Лише на цій основі виникає бажання читати, що переростає у глибоку духовну потребу. «Читаюче» середовище має бути створено, перш за все, в сім'ї.

Таким чином, розширення читацького кругозору – трудомістка та постійна робота, яка проводиться як у школі, так і вдома. Для її здійснення необхідно ретельно підбирати літературні джерела для молодших школярів та контролювати постійне її виконання.

Нами було проведення опитування батьків молодших школярів з вивчення критерію, як батьки відбирають книги для спільного читання.

12% відбирають книжки за рекомендацією дитячого бібліотекаря;

19% – літературні хрестоматії;

57% покладаються на смак дитини та читають те, що пропонують діти;

30% читають ті книги, які є у домашній бібліотеці;

27% батьків схильні читати дітям те, що пам'ятають зі свого дитинства.

Безумовно, відбір книг за будь-яким із цих критеріїв є вірним і правильним рішенням, адже він орієнтований на дитину, але кожен з батьків повинен розуміти, що з'явилося багато нових авторів, із творами яких бажано познайомитися. Для цього співробітники бібліотек пропонують батькам співпрацю з ними. Разом з дитиною часто відвідувати бібліотеки, консультиватися, відвідувати факультативи з питань, що читати, знайомитися

з рекомендаційними списками літератури для дітей шкільного віку чи початкових класів.

У своїй бібліотеці старші можуть показати дитині, як розташовувати книжки (за тематикою, за жанрами, за авторами), як робити закладки, бібліографічні картки з вихідними даними.

Якщо сім'я виписує періодичні видання, можна почати збір вирізок з питань, що цікавлять дітей: про тварин, рослини, техніку, історію, природні явища, спорт.

Дуже важливо, щоб у дитини виховувалося дбайливе та любовне ставлення до книги, щоб вона стежила за порядком у своєму книжковому куточку.

Батькам необхідно самим добре знати дитячу літературу, щоб допомагати розвитку дітей.

Своєчасний та тісний контакт з батьками учнів дозволяє знайти в їх особі необхідних та надійних помічників, які поглиблюють у дітей інтерес до читання. Можна використовувати такі форми роботи з батьками:

- колективну (батьківські збори, бесіда, дискусія, лекція, круглий стіл, літературне свято);
- групову (тематична консультація);
- індивідуальну (консультація)
- організувати «Куточок для батьків», (де подано інформацію у вигляді рекомендацій, порад).

Сімейне читання відіграє чільну роль у залученні до книжкової культури, зближує батьків та дітей. Допомагає краще впізнати дитину, зрозуміти її інтереси та захоплення.

Необхідно допомогти батькам усвідомити цінність дитячого читання, як ефективного засобу освіти та виховання школярів, як запоруку навчального, а за тим і життєвого успіху, залучити кожного з батьків до вирішення проблеми дитячого читання та розвитку активного читацького

середовища дітей. Тому треба просвітлювати батьків, щоб дитяче читання не перетворювалося на тортури, а було працею душі.

Так у першому класі можна провести збори на тему: «Як виховати читача?», на якому батьки отримають рекомендації щодо розвитку читацького інтересу. А також батьки можуть взяти участь у підготовці та проведенні свята «Прощання з Буквариком», яке проходило із запрошенням працівників бібліотеки. На останніх батьківських зборах наприкінці першого класу, вчитель може дати рекомендації про те, як організувати домашнє читання у канікулярний час, список літератури для читання влітку. Можна організувати дитячу читацьку конференцію: «Книга. Читання. Бібліотека». До цієї конференції діти повинні готуватися з батьками.

У другому класі можна провести конкурсу: «Мама, тата, я – ми читаюча сім'я».

Робота з розвитку читацького інтересу учнів початкових класів має вестися систематично: під час уроків читання, у позакласної роботі, у роботі з батьками:

- вчитель та бібліотекар повинні працювати зі списком рекомендованої літератури у кожній віковій категорії учнів;
- робота з батьками щодо поповнення сімейних бібліотек, усвідомленого підбору книг для дитячого читання;
- поповнення фондів шкільних бібліотек новинками сучасної дитячої літератури, класики дитячої літератури.

Допомогти дитині усвідомити необхідність читання, пробудити інтерес до читання кращих книг та талановитість їх прочитати — завдання дорослих. Завдання всіх, хто вірить у силу читання та вболіває за відродження культури та інтелектуальної могутності країни.

Правильна організація різних форм та методів роботи з розвитку інтересу до читання сприяє:

- формуванню стійкого читацького інтересу молодших школярів;
- умінню працювати з літературою певного роду;

- умінню правильно аналізувати, зіставляти, висловлювати чи описувати свою думку;
- формуванню первинних навичок самостійної дослідницької діяльності.

Дбаючи про якість навчання молодших школярів-читачів на уроці, не можна забувати про середовище, яке суттєво впливає на процес формування особистості учнів: про сім'ю, в якій росте дитина, та про бібліотеку, якою вона користується, якщо це відбувається. Своєчасне налагодження взаємної співпраці з батьками та бібліотекарями шкільної та міської бібліотек дозволяє вчителю знайти в їх особі необхідних та надійних помічників, які поглиблюють у дітей інтерес та любов до читання та книг, до самостійного читання.

Теоретично всі добре розуміють, що і як треба робити, але потім до діла так і не доходить. Усі знають: щоб виховати в дитині звичку до читання, дорослому треба читати самому, читати дитині вголос, читати з нею по черзі.

Рекомендації для батьків щодо розвитку читацького кругозору у дітей подані нами у додатку Ж:

Як видно з перерахованих порад, батькам пропонується створити таку атмосферу, в якій спілкування з книгою у дитини викликало б лише позитивні емоції, і було б пов'язане з отриманням задоволення від такого спілкування.

2.2.3. Залучення молодших школярів до позакласної роботи з літературного читання як умова розвитку їх читацького кругозору

Позакласна робота з літературного читання надає нам величезні можливості для того, щоб зацікавити учнів своїм предметом, зробити його насамперед улюбленим, але, на жаль, останнім часом позакласний захід – це готовий сценарій, відточений настільки, що вже навіть не хочеться бути присутнім на репетиціях. В основі підготовки та проведення позакласних

занять мають бути взаємний інтерес та захопленість педагога та учнів літературним читанням. Ніхто не буде сперечатися, що ентузіазм заразний. І що більше його в педагога, то більше шансів захопити учнів.

Позакласна робота з літературного читання – це робота, організована після уроків з метою розвитку інтересу до читання, розширення читацького кругозору, літературної освіти та розвитку учнів. Позакласна робота з літературного читання є сукупністю різних видів діяльності з широкими можливостями освітнього, розвиваючого і виховного впливу на дитини.

Різноманітна позакласна діяльність сприяє розкриттю індивідуальних здібностей дитини, які не завжди вдається розглянути на уроці. Здебільшого учні можуть показати свій читацький кругозір лише відповідно до програми.

Включення до різних видів позакласної роботи збагачує особистий досвід дитини, її знання про різноманітність людської діяльності, дитина набуває необхідних практичних умінь і навичок. На уроках літературного читання діти вивчають певний перелік творів, відповідно до програми, а у позакласній роботі у дитини є можливість познайомитися з різними фантастичними творами і з сучасними науковими здобутками.

Різноманітна позакласна робота сприяє розвитку у дітей інтересу до різних видів діяльності, бажання брати активну участь у продуктивній діяльності. Наприклад, пошукова, репортерська, оформлювальна діяльність, робота зі створення презентацій. Якщо у дитини сформований стійкий інтерес до читацької діяльності в сукупності з певними практичними навичками, що забезпечують йому успішність у виконанні завдань, тоді вона зможе самостійно організувати свою власну діяльність.

У різних формах позакласної роботи діти виявляють свої індивідуальні особливості, навчаються жити у колективі, тобто співпрацювати один з одним, дбати про своїх товаришів, ставити себе на місце іншої людини та ін.

Позакласну діяльність з літературного читання ми розглядаємо як складову навчально-виховного процесу, як одну з форм організації дозвілля молодших школярів. Вона сприяє розвитку читацького інтересу та, як

наслідок, поглибленню отриманих знань, розвитку читацького кругозору, розкриттю індивідуальних особливостей кожного учня, розвитку самостійності та їх творчої активності.

З перших днів перебування дитини в школі починається копітка, цілеспрямована робота з прищеплення дітям інтересу до книги, читання. У перші дні дітей потрібно познайомити зі шкільною бібліотекою і її господинею – бібліотекарем. Вона може розповісти дітям про письменників, про книги, провести цікаві конкурси, ігри, вікторини.

Оскільки позакласна робота є складовою виховної роботи у шкільництві, вона спрямовано досягнення загальної мети виховання - засвоєння дитиною необхідного для життя у суспільстві соціального досвіду та формування прийнятої суспільством системи цінностей.

Успішність позакласної роботи з літературного читання можлива за дотримання наступних умов.

1. Формування у дитини позитивної «Я-концепції», яка характеризується трьома факторами:

- а) впевненістю у доброзичливому відношенні до неї інших людей;
- б) переконаністю в успішному оволодінні нею процесом читання як видом спілкування;
- в) почуттям своєї значимості.

Позитивна «Я-концепція» характеризує позитивне ставлення дитини до самої себе та об'єктивність її самооцінки. Вона є основою для подальшого розвитку індивідуальності дитини шляхом формування читацьких інтересів. У навчальній діяльності з багатьох причин (складності її для дитини, великої кількості дітей у класі, недостатнього професіоналізму вчителя та ін.) не завжди вдається сформувати позитивну «Я-концепцію» у кожної дитини. Позакласна робота дає можливість подолання обмежень навчального процесу формування позитивного сприйняття дитиною себе.

2. Формування в учнів навичок співробітництва, колективної взаємодії. Для якнайшвидшої соціальної адаптації дитина має позитивно ставитися як

до себе, до інших людей. Повноцінна «Я-концепція» формується тільки в колективній взаємодії, прикладом може бути інсценування будь-якого літературного твору.

3. Формування в учнів потреби у продуктивній діяльності шляхом читацької активності та її інтерпретації в різних видах діяльності (підготовчі вікторини, театральні постановки), формування інтересу до них відповідно до індивідуальності молодшого школяра, необхідних знань та умінь. Іншими словами, у позакласній роботі школяр повинен навчитися займатися корисною діяльністю, він повинен вміти включатись у таку діяльність та самостійно організувати її.

4. Формування морального, емоційного, вольового компонентів світогляду дітей. У позакласній роботі учні засвоюють моральні норми поведінки шляхом оволодіння моральними поняттями.

5. Розвиток пізнавального інтересу до літературного читання як інтересу до читання загалом – оволодіння прийомом читання як розширення читацького кругозору. У цьому завданні позакласної роботи відбивається наступність у навчальній та позакласній діяльності, оскільки позакласна робота пов'язана з виховною роботою під час уроку й у кінцевому підсумку спрямована на підвищення ефективності навчального процесу. Розвиток пізнавального інтересу в учнів як напрями позакласної роботи, з одного боку, «працює» на навчальний процес, з другого – посилює виховний вплив на дитину.

Перелічені завдання визначають основні напрями позакласної роботи у досягненні її основної мети і мають характер загальних положень. У реальній позакласній роботі з літературного читання вони мають конкретизуватися відповідно до особливостей класу та самого педагога.

Мета та завдання позакласної роботи з літературного читання надають специфічний характер функцій цілісного педагогічного процесу – навчальної, що виховує та розвиває.

Позакласна робота з літературного читання у початковій школі покликана продовжувати вдосконалення підготовки учнів до самостійного вибору та читання книжок, тобто формування у дітей правильної читацької діяльності (вміння та звички думати над книгою до читання, у процесі читання та після читання), читацького кругозору (його широти, глибини, упорядкованості) та ставлення до книги як до суспільної цінності.

Позакласну діяльність ми розглядаємо як складову навчально-виховного процесу, як одну з форм організації дозвілля. Вона сприяє розвитку читацьких інтересів та, як наслідок, поглибленню отриманих знань, розкриттю індивідуальних особливостей кожного учня, розвитку самостійності та творчої активності дітей.

Важливе значення має й різноманітність форм позакласної діяльності, що робить цей процес цікавим.

Завдання позакласної роботи з літературного читання:

1) розвиток інтересу до читання та як наслідок формування інтересу до предмета літературного читання загалом;

2) вдосконалення якості читання, як основи глибокого та повноцінного сприйняття молодшими школярами художнього тексту;

3) розвиток мовлення учнів через формування правильної літературної мови та вмінь висловлювати свої думки та почуття у різних формах усного та письмового мовлення.

4) освоєння учнями-читачами моральних цінностей, які у художньому творі, осмислення моральних понять, формування моральних якостей особистості з прикладу літературних героїв. Читаючи твір, дитина замислюється про важливі питання буття: про правду і брехню, любов і ненависть, витоки зла і добра, можливості людини та її місце у світі. Величезну роль в організації цього процесу грає емоційне тло діяльності учнів, організація моментів співпереживання, оскільки у осягненні художнього тексту особливо важливий принцип поєднання чуттєвого і

раціонального пізнання. Співпереживання та оцінка – основи формування моральних уявлень та переконань особистості.

Так як у класі можуть бути й обдаровані діти, це потрібно також враховувати при організації позакласної роботи. Обдарованість – значне в порівнянні з віковими нормами випередження в розумовому розвитку або винятковий розвиток спеціальних здібностей (музичних, художніх та ін.). Обдарованість дітей може бути встановлена та вивчена тільки в процесі навчання та виховання, у ході виконання дитиною тієї чи іншої змістовної діяльності. Прояви розумової обдарованості у дитини пов'язані з надзвичайними можливостями дитячих років життя. Слід пам'ятати, що у ранні шкільні роки стрімкий розумовий розвиток відбувається в усіх дітей, надаючи вирішальний внесок дитячих років у становлення інтелекту.

Позакласна робота з учнями (обдарованими дітьми) – створення постійних (факультатив, гурток) та тимчасових груп (групи з підготовки до олімпіад та науково-практичних конференцій) з урахуванням інтересів учнів. Істотною перевагою системи позакласної роботи є те, що учень виступає як суб'єкт навчання, тобто, виходячи зі своєї індивідуальності, знаходить у змісті та у процесі діяльності мети, що відповідають його інтересам, здібностям та можливості їх самостійної реалізації.

При плануванні позакласної роботи з літературного читання слід передбачати:

- розумне поєднання творів української та зарубіжної класики та сучасної літератури;
- тематичне розмаїття роботи;
- поєднання творів різних жанрів (відповідно до реальної картини читання, а також інтересами вчителя та учнів);
- чередування різних видів позакласних робіт з літературного читання (концерт, вікторина, екскурсія.);

- прийоми активізації читацької самостійності учнів (різного виду групові та індивідуальні завдання, використання інших видів мистецтва, міжпредметних зв'язків, технічних засобів навчання).

Позакласна робота з літературного читання – це складна, різноманітна система. Вона складається з повсякденної (керівництво позакласним читанням), епізодичної (читальні конференції, ранки, вечори, екскурсії), циклічної роботи (робота гуртків, об'єднань, клубів, музеїв та ін.). Вона може бути індивідуальною, груповою та масовою.

Молодші школярі тягнуться до групових форм роботи, сприймають їх як захоплюючу гру та працюють на такому занятті з великою віддачею. Крім того, колективні форми навчання дозволяють кожному учневі активно проявити себе.

Під формами позакласної діяльності ми маємо на увазі вираз змісту цієї діяльності через певну структуру відносин педагогів, бібліотекарів, учнів та батьків.

Всі зміни в реальній читацькій ситуації при перспективному плануванні вчитель навряд чи зможе врахувати, тому система уроків позакласного читання має бути відкритою для всього нового та цікавого, що з'являється в літературі.

Педагог для дитини – насамперед кваліфікований читач, який постійно демонструє зразок ставлення до книги та читання, доброзичливо та впевнено передає дітям свої звички читача.

Форми позакласних занять з літературного читання: літературне свято, літературна гра, літературна вітальня, театральний фестиваль, диспут, концерт, інтерв'ю, есе, гурток, олімпіади, конкурси, вікторини, екскурсії, дискусії, змагання читців тощо,

Очевидно, форми організації позакласної роботи з літературного читання можуть бути різноманітними. Вчитель обов'язково має продумувати види діяльності, що стимулюють самостійну роботу учнів. Продумуючи форму організації та види діяльності, необхідно враховувати індивідуальні

особливості та інтереси молодших школярів. Це сприятиме розвитку мотивації участі кожного школяра у позакласній роботі з літературного читання та розвитку читацьких інтересів, оскільки в процесі організації такої роботи йому доведеться виконувати індивідуальні завдання щодо прочитання та інтерпретації літературних творів.

Центральною ланкою у роботі з розвитку читацьких інтересів молодших школярів є організація літературних свят та різних заходів.

Літературна вітальня – одна з форм інтелектуального, морального та естетичного виховання школярів. Зустрічі при свічках, прослуховування музичних композицій, читання віршів сприяє формуванню потреби бачити, відчувати і творити прекрасне. Будь-яка з тем у літературній вітальні до свого втілення проходить кілька етапів:

Літературна вітальня («літературний вечір» або «літературно-музична композиція») – гнучкіша форма роботи, яка передбачає: вільне спілкування на літературному матеріалі; дійсну наявність гостей, тобто запрошених письменників, поетів, творчих людей, професійних читачів-критиків, журналістів; «живий» діалог «на рівних».

Поет і школяр стають відповідальними співучасниками творчого дійства, що формує звичку безперервного самопізнання, розвиває необхідні сучасній людині особисті якості, дає знання своїх можливостей і віру в успіх.

Учні ставлять питання письменнику, з біографії, з творчої діяльності. Письменник (поет) може зачитати свої твори.

Серед різноманітних форм функціонування літературного твору є одна вкрай цікава, але обійдена увагою сучасного літературознавства: літературна екскурсія. Такий соціально і просвітницько значущий і багатий на можливості феномен побутування літератури як літературна екскурсія відійшов, здається, виключно в область прикладних інтересів туристичного бізнесу. Відповідно проектування екскурсій теоретично не осмислене і не має продуманої концептуальної основи.

Всім відомо, як вони поживають викладання. Ми не будемо перераховувати типи та теми екскурсійної роботи, пов'язаної з уроками літературного читання, оскільки це досить відомо, і тісно пов'язано з місцевими умовами: у великих містах до послуг шкіл екскурсійні бюро, що пропонують і тематику та організаційний устрій екскурсій; у сільських місцевостях вибір екскурсій не такий багатий і вся ініціатива та організація лягає на вчителя.

Однак не слід думати, що тільки в містах та районних центрах можна знайти такі місця чи пам'ятники, які потрібно показати учням. Найцікавіші об'єкти для активного і повчального сприйняття нерідко опиняються у місцях, начебто, нічим не уславлених і далеких від центрів.

Екскурсії до музеїв чи місць, пов'язаних із життям письменника це нелегкий захід, що вимагає чималої витримки від учнів. Продуктивність екскурсій не завжди буває рівною, оскільки частина класу через пасивність або недостатність часу для вдумливого огляду, так чи інакше, випадає з активу екскурсантів. Та й взагалі пасивно слухати керівника екскурсії здатні далеко не всі учні: це закономірно і не пов'язано з недисциплінованістю учнів. Вони хочуть оглянути, самі дізнатися, самі вибрати те, що їх цікавить. Тому доцільно внести самостійність і самодіяльність в екскурсію.

Можна поставити перед учнями завдання, загальне для всього класу: «Кому і за що поставлено пам'ятники в нашому місті?» Клас розділиться на маленькі групки, які беруться досліджувати окремі пам'ятники (деякі учні фотографують чи замальовують, дізнаються (подробиці) про діяча, якому споруджено пам'ятник, дізнаються ім'я скульптора, обставини, у яких відкрили пам'ятник тощо.). Ця повністю самостійна робота має дослідницький характер і захоплює учнів. На занятті, коли проводиться експедиція, школярі повідомляють результат своєї експедиції та роблять свій внесок у загальний альбом із зазначеної теми.

Літературні екскурсії можуть бути і заочні, коли вчитель демонструє наочні посібники та бере на себе роль гіда.

У «Куточку позакласного читання» розміщуються принаймні полиці, стіл або стенд для книг. На кожній полиці зберігається в строго систематизованому порядку друкована продукція. Зазвичай верхня полиця відводиться під художню літературу. В основному це книги, які становлять класну бібліотеку і можливий в умовах школи пересувний фонд. Всі книги розставлені на теми, які позначені барвистими роздільниками, а всередині кожної теми за абеткою.

На другій полиці в «Куточку читання» поступово вибудовується не художня, а науково-пізнавальна література, якою дітей привчають користуватися під час уроків позакласного читання, коли остають ті чи інші питання, потребують точних фактичних даних.

Третя полиця варта збору та зберігання дитячої періодики, тобто. нових та старих журналів та газет (окремих номерів та добірок).

На стенді вивішується рекомендаційний список літератури до чергового уроку і домашнє завдання, а на столі розміщується класна картотека з однієї або кількох тем, що цікавлять клас. Там же учні протягом тижня можуть щодня, на період перебування в школі, виставляти книги, які вони знаходять, розглядають та читають до уроку позакласного читання, щоб обмінюватись читацькою інформацією. Крім того, на столі завжди повинен лежати стос закладок, якими діти користуються, якщо беруть книгу з першої чи другої полиці.

Куточок має бути не парадним, а робочим. Його мета – не бути яскравою, святковою окрасою класного приміщення, а дати дитині можливість спілкуватися з книгою.

Кількість книг не повинна бути регламентованою. Вона залежить від тих завдань, які ставить вчитель у роботі з дітьми протягом тижня. Якщо він знайомить дітей із творчістю одного автора і в його розпорядженні є 2-3 книги письменника чи поета, треба виставити їх і не ганятися за кількістю. Змінюючи предмет розмови із дітьми, змінюємо книги. Якщо педагог

говорить про жанр казки, можна виставити 5-7 казок, цікавих, різноманітних, якісних з погляду ілюстрування, і з погляду поліграфічного виконання.

Періодичність книжкового обміну також залежить від конкретних завдань залучення дітей до читання. Склад книжкового куточка може змінюватися протягом тижня і навіть двох тоді, коли до нього постійно потрібно звертатися і вчителів, і дітям. Але, якщо зміна книг відбулася, учням треба вказати на це або попросити помітити її, дати можливість розглянути нові книги, запитати дітей, що привернуло їхню увагу, яку книгу їм захотілося прочитати відразу.

У книжковому куточку можна розміщувати портрети письменників, ілюстраторів дитячої книги. Книжкові виставки треба присвячувати творчості окремих письменників, окремим жанрам (казка, гумористична розповідь, енциклопедія тощо) і навіть одній книзі, наприклад, тій, де опубліковано твір, проілюстрований різними художниками: наприклад, казка Х.К.Андерсена «Снігова королева», представлена у книгах, оформлених різними художниками. Діти не тільки із задоволенням розглянуть ці шедеври книжкового мистецтва, а й обов'язково помітять відмінності у творчій манері художника, оберуть собі ту книгу, яка буде ближчою їхньому естетичному смаку, їхнім уявленням про Кая, Герду, Снігову королеву та про все те, що з ними трапилося.

Підбираючи книжки для книжкового куточка, не можна змішувати фольклорні та літературні твори. Виставляти разом їх можна в тому випадку, якщо в літературному творі знайшов відображення сюжет фольклорного.

Діти ревниво ставляться до тих книжок, які вони приносять із дому. Їм хочеться, щоб учитель обов'язково прочитав ці книги, показав усім дітям, з усіма розглянув та прочитав їх. У зв'язку з цим можна влаштувати виставку книг, які діти одного разу принесуть із дому. Але щоб не виставляти всі 15-20 екземплярів, одразу треба встановити і чітко дотримуватися черговості, з якою не лише виставлятимуться книги, а й власники-діти розкажуть про них, про те, що в них їм подобається, з якою метою вони принесли книги в клас.

Знаючи дітей, треба постаратися так сформулювати питання до учнів, щоб їхні розповіді вийшли докладними та цікавими.

Ще одна тематична виставка може бути присвячена конкретному твору, який не лише прочитаний дітьми, а й проілюстрований ними. В цьому випадку можна піти двома шляхами: виставити твір та найкращі малюнки до нього або по черзі помістити на виставковий стенд усі малюнки.

Гурток – група осіб із загальними інтересами, що об'єднуються для постійних спільних занять чимось (наприклад, літературним читанням).

Однією з неодмінних умов успішної діяльності літературного гуртка є варіативність та різноманітність форм та видів роботи, які сприяють розвитку творчих можливостей учнів, ставлячи школяра у позицію активного учасника.

Члени гуртка беруть активну участь і у проведенні конкурсів (на кращий твір казок, віршів; казковий зошит, малюнок тощо), вікторин «Чи знаєш ти героїв чарівних казок?», казкових турнірів, змагань. За їх проведення активний кожен, не слухач, не сторонній спостерігач, а безпосередній учасник, який вникає у всі деталі роботи. З набагато більшою ефективністю проходить те чи інше змагання, якщо воно оформлене в цікаву форму: учні не просто виконують запропоновані завдання, а долають перешкоди, виконання роботи фіксується не на аркушах паперу, а оформляється у спеціальному зошиті або дорожньому щоденнику, як, наприклад, на занятті «Подорож казковою країною».

У роботі гуртка широко використовують і різні рукописні видання (чарівні бюлетені, газети, щоденники), які інформують усіх школярів про деякі важливі події, повідомляють щось цікаве про героїв книг і т.д. Вони зазвичай не повідомляють докладних відомостей з обраної теми, а зупиняють увагу учнів на найцікавішому, залучають новизною матеріалу і нерідко окреслюють їм подальший шлях глибшого ознайомлення зі світом книг.

У роботі літературного гуртка не може бути домашніх завдань, обов'язкових і регламентованих вчителем. Однак, поза всяким сумнівом,

заняття проходять плідніше, якщо школярі беруть активну участь у підготовчій роботі: користуючись збірками, готують повідомлення, читають за ролями окремі уривки з творів, що сподобалися, підбирають матеріали для занять, виготовляють наочні посібники, оформляють щоденники та літературні газети і т.д. Ось чому наприкінці кожного заняття вчитель пропонує на дозвіллі, то написати, то почитати, то намалювати і т.д. Така діяльність прищеплює навички роботи з книжкою, виховує почуття колективізму, працьовитості.

Гурткова робота використовує той самий, як і урок, арсенал методів навчання із внесенням різних коректив, зумовлених її специфікою.

Різні рукописні видання (газети, щоденники, куточки) також вимагають відповідної роботи, інакше їх ефективність виявиться досить низькою. Прийоми, ознайомлення з ними зберігають риси, властиві методу роботи з книгою, але помітні деякі відмінності. Невеликі нотатки, повідомлення та інші матеріали можуть бути прочитані вголос на заняттях гуртка, деякі з них можуть бути обговорені, для інших можливе продовження у вигляді відгуку – твору. Ціла низка подібних матеріалів передбачає наявність коментування вчителем, надання вказівок до збірників книг, які допоможуть учням ознайомитися більш детально з темою, пошук школярами додаткових відомостей про героїв, все це може бути темою для нового обговорення.

Говорячи про інтерес на заняттях гуртка, слід розрізняти зацікавленість до всього заняття та окремих його компонентів, тому що в тому й іншому випадку можуть бути використані різні засоби його створення. Для цілого заняття важливу роль відіграє композиція. Сюди відноситься і назва (назва теми заняття гуртка), яка при популяризації несе яскраво виражену рекламну функцію (наприклад: «Казковий указ», «Улюблені герої оповідань про дитинство»). Дуже важливим є початок заняття, що має певне завдання. Небайдужим є і спосіб подання матеріалу (на заняттях гуртка відомою традицією у створенні цікавості стало, наприклад, запровадження казкових героїв, обраного сюжету у вигляді подорожі, експедиції та ін.).

У зв'язку з особливостями предмета та характером діяльності учнів, виділяються також прийоми, що дозволяють робити цікавими ті чи інші етапи заняття, наприклад використання елементів драматизації, комічних ситуацій тощо. Незважаючи на різноманітність подібних засобів, вони мають загальні засади: новизну, незвичність, несподіванку, невідповідність колишнім враженням. Все це є складовою сутністю цікавості, є найсильнішими активаторами пізнавального інтересу, що загострюють емоційно-розумні процеси, що змушують уважно вдивлятися в предмет, спостерігати, здогадуватися, згадувати, порівнювати, шукати в наявних знаннях знаходити вихід із ситуації.

На заняттях гуртка створюються такі мовні ситуації, коли вигадані герої самі про себе розповідають. Це допомагає створити на заняттях гуртка казкову атмосферу, налаштувати учнів на особливий лад, перенести в особливий чарівний світ. Такі виступи діти готують самі чи за допомогою вчителя. Як правило, у мовленні дітей вміло використовуються окремі художні прийоми, влучні епітети, метафори та порівняння.

Створити на заняттях особливу атмосферу допомагає і мова вчителя – точна, яскрава, виразна, яка вміло використовує казкові вирази, епітети, визначення та порівняння.

Використання на заняттях гуртка таких сучасних засобів навчання, як картини, діафільми, слайди, магнітофонні записи, використання інформаційно-комунікативних технологій (презентація та робота з веб-сайтами) дозволяє дітям ще глибше проникнути у світ художніх творів, допомагає створити творчу атмосферу класу, емоційний настрій дітей на вигадування своєї цікавої казки, написання вірша.

Структура позакласної роботи з літературного читання має сприяти активній читацькій діяльності молодших школярів та розвитку їх читацьких інтересів. Цьому має й допомагати та атмосфера, в якій діти почуваються господарями та творцями, тобто вони не боятимуться висловлювати свою думку щодо читання товариша, дати пораду.

Не варто забувати про виховні завдання на позакласній роботі з літературного читання, спонукаючи дітей жити разом з героями творів, радіти та засмучуватися, висловлювати свою думку про події та героїв прочитаних творів, наводити приклади з життя класу.

Щоб виховати в дітей молодшого шкільного віку любов до книги, треба, передусім, навчити їх читати правильно, свідомо, виразно. Читання вимагає активної розумової праці. Одна з причин падіння інтересу до читання в десятирічному віці, на думку психологів, установка на відмову від зусиль. Читати нудно тому, хто не має відповідних мотивів, сильних спонукань, немає інтересів. Захопити і зацікавити 8-10 річного школяра чимось незвичайним легко, але важко зберегти і підтримати цей інтерес, трансформувати його в читацький.

Висновки до другого розділу

У даному розділі було проведено емпіричне дослідження, спрямоване на визначення рівнів розвитку читацького кругозору молодших учнів. Використовуючи комплексний підхід до побудови структури компетенцій, ми виділили: когнітивний, мотиваційний, емоційно-ціннісний, діяльнісний (поведінковий) компоненти читацького кругозору

У процесі діагностики було виявлено, що школярі в цілому не дуже добре орієнтуються в світі книг, мають нестійкий інтерес до уроків літературного читання, не зовсім вміють працювати з текстом, знаходити головну думку, однак читацький кругозір сформований тільки на основі літератури, включеної в навчальну програму, що свідчить в основному про середній рівень розвитку читацького кругозору.

На основі констатувального дослідження нами теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови розвитку читацького

кругозору молодших школярів в освітньому процесі початкової школи, серед яких:

- використання творчих завдань та літературних ігор у роботі над художнім твором з метою розвитку читацького кругозору молодших школярів;
- взаємодія школи і сім'ї у розвитку читацького кругозору учнів початкових класів;
- залучення молодших школярів до позакласної роботи з літературного читання як умова розвитку їх читацького кругозору.

Результати дослідження свідчать про те, що використання творчих завдань та літературних ігор є важливим елементом в розвитку читацького кругозору учнів початкової школи. Вони сприяють активній участі дітей у читанні, підвищують їхню мотивацію до літературного читання і дозволяють розширити їхні знання та розуміння художніх творів.

Визначено, що спільна робота школи та сім'ї має велике значення у формуванні читацького кругозору дітей. Залучення батьків до читацького процесу сприяє позитивному ставленню учнів до читання та створює сприятливу атмосферу для розвитку їхнього читацького кругозору.

Результати дослідження вказують на важливість організації позакласної роботи з літературного читання для розширення читацького кругозору молодших школярів. Ця діяльність створює додаткові можливості для ознайомлення з різноманітними художніми творами і поглиблення розуміння літературних текстів.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі було проведено теоретичний аналіз та розкрито практичне вирішення проблеми розвитку читацького кругозору молодших школярів у освітньому процесі початкової школи. Цей аналіз дав можливість зробити наступні висновки:

1. Вивчення психолого-педагогічної літератури підтверджує актуальність проблеми розвитку читацького кругозору особистості на різних етапах її розвитку. У дослідженнях науковців аналізуються змістовно-процесуальні та функціональні аспекти даної проблеми, запропоновані різні підходи до визначення її сутності та форм вияву. Також обґрунтовуються продуктивність особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів до розвитку читацького кругозору молодших школярів.

Науковий аналіз цієї проблеми виявив важливий фактор: результативність процесу навчання великою мірою залежить від рівня розвинутої читацького кругозору молодших школярів. Цей висновок підкреслює важливість постійних зусиль педагогів, які спрямовані на пошук ефективних форм, методів та прийомів для розвитку читацького кругозору.

Коло дитячого читання є об'єктивною та необхідною передумовою формування та подальшого розвитку читацького кругозору. У міру розвитку дитини-читача читацький кругозір починає впливати на коло читання. І тут значущими виявляються поняття читацький інтерес, читацька активність, читацька самостійність. Кваліфікованим читачем (тобто читачем як таким) дитина стає лише при сформованому уявленні про низку тематичних напрямів у читанні та при досягненні здатності реалізовувати себе як читача.

Закономірно, що як важливий компонент читацької культури молодших школярів виділяється впорядкований читацький кругозір, який формується у процесі читацької діяльності. Так складається читацький досвід людини, у тому числі й юного читача: знання певного кола книг, а також

пов'язані з освоєнням книг, уявлення, думки, емоційні переживання, елементарні літературознавчі навички та уявлення.

2. Вивчення вікових особливостей розвитку читацького кругозору у молодших школярів дозволило врахувати, що діти цього віку поступово розвивають свої пізнавальні та аналітичні здібності. Їхні літературні інтереси та здатність до аналізу текстів поступово зростають. Важливо враховувати ці вікові особливості при виборі літературних творів та методик навчання читання для молодших школярів.

3. Нами було проведено емпіричне дослідження, метою якого було дослідження рівня розвитку читацького кругозору молодших школярів та аналіз підручників для початкової школи на наявність можливостей у даному напрямку.

Аналіз підручників показав, що хоча кількість авторів і є достатньою для того, щоб розвивати читацький кругозір учнів, проте більшість акторів представлено лише одним твором (дуже часто це лише невеличкі вірші), ймовірніше діти їх навіть не запам'ятовують. Таким чином, щоб учні початкової школи мали широкий читацький кругозір, учителю потрібно докладати додаткових зусиль. Без спеціальних вправ, без звертання вчителя до цього питання навіть оптимально дібране коло навчального дитячого читання не зробить якісних змін у читацькому кругозорі учнів.

Використовуючи комплексний підхід до побудови структури компетенцій, у розвитку читацького кругозору молодших школярів ми виділили 4 компоненти: когнітивний, мотиваційний, емоційно-ціннісний, діяльнісний (поведінковий) компоненти читацького кругозору.

Когнітивний компонент ми пов'язали з формуванням повноцінного сприйняття учнями літературного твору й оволодінням елементарними навичками, які є необхідними для цього літературознавчого аналізу, мотиваційний – з вихованням інтересу до читання, бажанням знайомитися з літературою різних тем, стилів і жанрів; емоційно-ціннісний – з осмисленням прочитаного в контексті духовно-моральних пошуків людства; діяльнісний –

з умінням оперувати отриманою інформацією, співвідносити її з власним життєвим досвідом.

У ході дослідно-пошукової роботи ми визначили три рівні (високий, середній та низький) розвитку читацького кругозору у молодших школярів та для визначення кожного рівня розробили відповідні характеристики, запропонували діагностичний інструментарій.

Емпіричне дослідження проблеми формування читацького кругозору молодших школярів ми провели на базі Чернівецької гімназії № 9 Чернівецької міської ради. Робоча вибірка склала 50 учнів.

Серед респондентів спостерігається нерівномірний розподіл цих рівнів. В більшості показники зосередилися на середньому рівні розвитку читацького кругозору. У процесі діагностики було виявлено, що школярі в цілому не дуже добре орієнтуються в світі книг, мають нестійкий інтерес до уроків літературного читання, не зовсім вміють працювати з текстом, знаходити головну думку, однак читацький кругозір сформований тільки на основі літератури, включеної в навчальну програму. Хоча нами було задіяно до експерименту небагато респондентів, однак і дана вибірка є переконливою, оскільки були виявлені основні проблеми формування читацької культури і читацького кругозору молодших школярів і визначені ключові напрямки відповідної практичної роботи.

4. Отримані результати спонукали до обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку читацького інтересу молодших школярів у освітньому процесі початкової школи, а саме:

- використання творчих завдань та літературних ігор у роботі над художнім твором з метою розвитку читацького кругозору молодших школярів;
- взаємодія школи і сім'ї у розвитку читацького кругозору учнів початкових класів;
- залучення молодших школярів до позакласної роботи з літературного читання як умова розвитку їх читацького кругозору.

Ефективною умовою розвитку читацького кругозору молодших школярів є використання літературних ігор та творчих завдань у процесі навчання, а саме: завдань проблемно-пошукового змісту; завдань, в основі яких є використання прийому емпатії; завдань для розвитку творчої уяви засобами слова; завдань для розвитку фантазії, розширення кола читання, збагачення читацького досвіду дітей.

Застосування названих творчих завдань в освітньому процесі початкової школи забезпечує комплексний вплив на уяву, активізацію емоційно-вольових ресурсів і пізнавальних можливостей молодших школярів, що в цілому сприятиме розвитку читацького кругозору.

Взаємодія школи і сім'ї в розвитку читацького кругозору учнів початкових класів відіграє ключову роль. Сім'я і школа мають спільні цілі щодо розвитку дітей, зокрема, у плані читання та літературної активності. Основні аспекти цієї взаємодії включають:

- створення вдома середовища, де книги мають цінність і доступність;
- обговорення прочитаних книг та спільне читання;
- організація літературних заходів, вечорів читання та конкурсів;
- інформування батьків щодо кола читання молодших школярів;
- спільне визначення цілей та очікувань відносно розвитку читацького кругозору учнів, що допомагає забезпечити системність та послідовність в даній роботі;
- відкритий діалог між вчителями та батьками щодо найкращих практик у розвитку читацького кругозору тощо.

Залучення молодших школярів до позакласної роботи з літературного читання відіграє важливу роль у розвитку їх читацького кругозору. Позакласна робота з літературного читання дозволяє дітям ознайомлюватися з різноманітними літературними творами, жанрами і авторами, які можуть бути поза межами стандартної навчальної програми. Участь у літературних гуртках або клубах створює стимули для дітей самостійно вибирати книги та читати за власним бажанням. Аналіз і обговорення літературних творів на

позакласних заняттях сприяє розвитку критичного мислення та уміння аргументувати свої думки. Літературні твори можуть надати дітям можливість відчувати різні емоції та пережити пригоди разом із літературними героями. Позакласна робота з літературного читання дозволяє вчителям і батькам спільно працювати над розвитком читацького кругозору дітей, створюючи позитивну читацьку атмосферу. Через цікаві заходи та заохочення, позакласна робота сприяє створенню позитивного ставлення до читання та літератури взагалі.

Отже, залучення молодших школярів до позакласної роботи з літературного читання є важливою умовою розвитку їх читацького кругозору, сприяючи розширенню їх читацьких навичок, збагаченню досвіду та підвищенню мотивації до читання.

Водночас виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми і потребує подальших розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоник О. В. Пропаганда книги і читання серед учнів як суспільний пріоритет: книгознавчо-педагогічний контекст. Запоріжжя: ЗНУ, 2008. 186с.
2. Байдюк Л. Теоретичні передумови формування основ читацької компетентності молодших школярів. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Вип.3. 2022. С.59-69.
3. Бандура О. Читач і художня література. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2002. 108 с.
4. Білоус М. Формування культури сприймання художнього твору: українська література в загальноосвітній школі. Запоріжжя: ЗНУ, 2008. 94с.
5. Богданець-Білоskalенко Н.І. Українська мова та читання. Підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 2. К.: Грамота. 2019. 144с.
6. Богданець-Білоskalенко Н.І. Українська мова та читання. Підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 2. К.: Грамота. 2020. 160с.
7. Богданець-Білоskalенко Н.І. Українська мова та читання. Підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 2. К.: Грамота. 2021. 160с.
8. Богданець-Білоskalенко Н.І. Формування читацької компетентності в учнів початкових класів. *Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві: матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф.*, (12 вересня 2019 р., м. Київ). Київ: Оріон, 2019. С.58–59.
9. Бойко Г. Література – підручник життя: На допомогу учневі. *Українська мова і література в школі*. Київ, 2002. №4. С.70-76.
10. Бондарчук Л.І., Підлужна Г.В. Фольклорні та літературні тексти у «Школі професора Маківки». *Початкова школа*. 2005. № 8. С.58-60.
11. Вашуленко О. В. Читацька компетентність молодшого школяра:

- теоретичний аспект. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/714341/1/Читацька%20компетентність.pdf>
12. Вихруш В., Дубчак С. Інформативність уроку як фактор розвитку пізнавальної діяльності молодших школярів. Початкова школа. 2006. №4. С.12–14.
 13. Виготський Л. Гра та її роль в психологічному розвитку дитини: Психологія. К.: Просвіта. 1988. 541с.
 14. Воронова Г.О. Формування творчої особистості засобами слова: *Початкове навчання та виховання*. Львів, 2006. №31. С.7-10
 15. Гальонка О. Виховуємо красою слова: *Українська мова й література середніх школах, гімназіях, ліцеях, колегіумах*, Харків. 2004. №1. С.58-62
 16. Геруля Г. Літературознавча компетенція – основа літературного розвитку школярів. *Початкова школа*. 2010. № 3. С. 36–48.
 17. Гомель Н. Розвиток інтересу до читання в учнів початкових класів, Харків: Обрії, 2001. 102 с.
 18. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376с.
 19. Гордіюк Н. Особливості сприймання художніх текстів молодшими школярами. Київ: Мандрівець, 2000. 245 с.
 20. Державний стандарт базової середньої освіти – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
 21. Державний стандарт початкової освіти URL: <https://bit.ly/3SkQoPL> (дата звернення: 12.05.2022).
 22. Ємець А. Читацький кругозір як складова літературного розвитку молодших школярів. *Початкова освіта*. 2017. № 32. С.28–32.
 23. Заїка О. Формування навички свідомого читання у молодших школярів як передумова успішного навчання в основній школі: *Українська література в загальноосвітній школі*. Київ, 2017. 60 с.
 24. Заїка О. Читацька культура особистості. *Збірник наукових праць*

Кам'янець-Подільського державного університету. Кам'янець-Подільський, 2017. 252 с.

25. Закон «Про повну загальну середню освіту» – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://osvita.ua/legislation/law/2232/>
26. Закон Україна «Про освіту» [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-12.htm
27. Іванова Л. І. Ігрова діяльність молодших школярів як засіб формування літературних понять на уроці читання: Українська мова і література в школі. Київ: Ранок, 2013. №4. 178 с.
28. Іванова Л. І. Літературні ігри та розваги на уроках читання: Збірник літературних ігор. Рівне: ІМЦ, 2005. 238 с.
29. Іванова Л.І. Літературознавча пропедевтика в початковій школі. Київ: ЗНУ, 2006. 99 с.
30. Іванова Л.І., Петух О. Літературознавча робота у 1-4 класах. Початкова освіта, Харків: Щедра садиба плюс, 2006. № 8. 80 с.
31. Іванова Я., Петух О. Літературні ігри. *Початкова освіта*. 2016. № 8. С.4–6.
32. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/integrovane-navchannya-tematycznyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chastyna-1/>
33. Ісаєва О.О. Організація та розвиток читацької діяльності школярів: *Посібник для вчителя*. Харків, 2013. 184 с.
34. Ісаєва О.О. Про основні парадигми шкільної літературної освіти: *Всесвітня література в середніх навч. закл. України*, Київ: Ранок, 2011. № 1. 76 с.
35. Коба В.І. Розвиток навичок читання, уміння працювати з книгою як засіб розумового виховання учнів. *Початкове навчання та виховання*, Рівне: ІМЦ, 2005. № 29-30. С. 3-14.
36. Коваль Г.П., Іванова Л.І., Суржук Т.Б. Методика читання: Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2008. 280 с.

37. Кондратюк С. Методичне забезпечення емоційного сприймання художніх творів учнями основної школи. Українська література в загальноосвітній школі. Київ, 2007. 140 с.
38. Концепція літературної освіти в 11-річній загальноосвітній школі. Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. Київ: ЦУЛ, 2010. 106 с.
39. Концепція нової української школи [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
40. Косенко Н. Особливості сприймання учнями художніх текстів. Київ: Дивослово, 2015. №10. 78 с.
41. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і технічний розвиток особистості / під ред. Л. М. Проколієнко. К. 2019. 148 с.
42. Крипченко Н.Ф. Шляхи вдосконалення класного і позакласного читання. Київ: ЦУЛ, 2010. 130 с.
43. Куцевол О. Як залучити учня до книги. *Всесвітня література в навчальних закладах України*, Запоріжжя, ІМЦ. 2012. №2. С.10-11
44. Літературні ігри на уроках читання [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://posnayko.com.ua/teacher/useful/lit-igry.html>
45. Логачевська С. Критичне мислення і диференціація на уроках читання. Початкова школа, Київ: Освіта. 2020. № 7. 76 с.
46. Лоїк О. Розвиток читацької культури молодших школярів. *Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи*, Івано-Франківськ, 2015. С.132-134.
47. Луців С. Літературна гра як засіб розвитку читацького кругозору молодших школярів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип.10. 2014. 248-252.
48. Луців С. Теоретичні аспекти формування читацьких інтересів дітей у практиці сучасної початкової школи. *Молодь і ринок*. 2017. № 9(152). С. 141–145.
49. Мартиненко В. О. Контроль та оцінювання навички читання вголос.

Контроль та оцінювання начальних досягнень учнів 1–2 класів. Київ: Педагогічна думка, 2012. С. 71–81.

50. Мартиненко В. О. Сутнісні характеристики читацької компетентності молодших школярів. *Початкова школа.* 2013. № 12. С. 3–7.
51. Мартиненко В. Позакласне читання. Запоріжжя: ІМЦ, 2013. 89 с.
52. Мартиненко В. Робота з дитячою книжкою. Запоріжжя, ІМЦ, 2021. 57с.
53. Мартиненко В. Формування змісту літературного читання молодших школярів: сучасний вимір. *Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у навчальному процесі: дидактико-методичні аспекти:* Дайджест 2. Донецьк: Каштан, 2018. с.55-63
54. Мартиненко В. Читацька діяльність молодших школярів: сучасні тенденції розвитку. *Початкова школа.* 2017. № 8. С. 16–20.
55. Мартиненко В.О. Структура і зміст читацької компетентності молодших школярів. *Збірник наукових праць: Педагогічна освіта: теорія і практика.* Кам'янець-Подільський, 2019. №13 С.145-151
56. Масник Н. Розкриття навчальних цілей на уроках читання. Київ: Освіта, 2010. 114 с.
57. Мовчун А. Найрозумніший книголюб. *Початкова школа.* 2016. №3. С.37–40.
58. Мужичька О. Читацький кругозір молодшого школяра та його методичні характеристики. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://knygavosviti.blogspot.com/p/blog-page_6.html
59. Музика Л. А. Інтерес до читання: як його пробудити? Харків: ННЦ, 2007. 200 с.
60. Наукові основи методики літератури, за ред. Й.Волошиної. Харків: Просвіта, 2002. 344 с.
61. Наумчук М.М. Сучасний урок української мови в початковій школі. Тернопіль: Астон, 2002. 352 с.
62. Пехота О.М. Особистісно орієнтована освіта і технології: неперервна

- професійна освіта: проблеми, пошуки, корективи. Запоріжжя, 2000. 322 с.
63. Півнюк Н. Проблема дитячого читання в національному вимірі. Всесвіт. л-ра в серед. навч. закл. України, Київ : Освіта. 2008. № 7/8. С. 20-21
64. Підлужна Г. Позакласне читання молодших школярів: реалії та перспективи. *Початкова школа*. Київ, 2014. № 6. С.56-59.
65. Підлужна Г.В. В.О.Сухомлинський про роль книги в духовному становленні людини. Вивчення нових тем у шкільному курсі української літератури: Метод. зб. Житомир: Вид-во. газети «Житомир», 2008. С.214-219.
66. Підлужна Г.В. Використання народознавчого матеріалу на уроках позакласного читання в початковій школі. Сучасна початкова школа: проблеми, пошуки, знахідки: Матеріали міжнарод. науково-практ. конф. Тернопіль, 2016. С.34-35.
67. Підлужна Г.В. Поезії живильне джерело. Вивчення рідної мови і духовний розвиток особистості молодшого школяра в оновленій національній школі: Тезидопов. міжвуз. науково-практ. конф. Умань, 2002. С.99-101.
68. Підлужна Г.В. Позакласне читання молодших школярів як педагогічна проблема. *Початкова школа*. 2008. № 7. С.18-22
69. Підлужна Г.В., Шашко Л.П. Актуальні проблеми позакласного читання молодших школярів. Актуальні проблеми розбудови національної освіти: Зб. наук.-метод. праць / Ю. Беляєв та ін. К.; Херсон: Пілотні школи, 2007. С.174-176.
70. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України: [офіційний вебпортал]. режим доступу: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>
71. Психологія: Підручник для педагогічних вузів за ред. Г.С.Костюка. К. 2008. 571 с.
72. Рубінштейн С.Л. Людина і світ: в кн.: методологічна та теоретичні

- проблеми психології, 1979. 370с.
73. Ритова К. В. Основні причини відсутності інтересу до читання у молодших школярів. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. Ялта, 2008. Вип. 19, ч. 1. С. 133–137.
74. Романюк С., Богданець-Білокаленко Н. Методика роботи над літературним твором з молодшими школярами. Рідна мова. Освітній кварталник Українського вчительського товариства у Польщі. Валч, Польща, 2016. № 25. С. 54–64.
75. Савченко О. Я. Концепція нового підручника «Літературне читання» для початкової школи. *Проблеми сучасного підручника*. Педагогічна думка, 2018. С.207–214.
76. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах: посіб. для вчителя. Київ: Освіта, 2017. 334 с.
77. Савченко О.Я. Розвиток у молодших школярів здатності до самонавчання. *Школа першого ступеня: теорія і практика*. Переяслав-Хмельницький. №7, 2003. С.15-21.
78. Савченко О.Я. Українська мова та читання. Підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 2. К.: «Оріон». 2019. 144с.
79. Савченко О.Я. Українська мова та читання. Підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 2. К.: «Оріон». 2020. 156с.
80. Савченко О.Я. Українська мова та читання. Підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 2. К.: «Оріон». 2021. 158с.
81. Сапун Г. Уроки читання. Тернопіль: ЦАУ, 2001. 180 с.
82. Скрипченко Н.Ф. Першооснови літературної освіти в початковійланці школи. Запоріжжя: ЗНУ, 2002. № 7. С. 125 с.
83. Старагіна І., Терещенко В., Панченков В. Нова українська школа: Розвиток читацької компетентності в учнів початкової школи в системі

- інтегрованого навчання: навчально-методичний посібник. Харків: Соняшник, 2020. 175с.
84. Суржик Т. Підвищення інтересу учнів до уроків читання. Київ: ЦУЛ, 2015. № 38. 115 с.
 85. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Харків: Акта, 2012. 563с.
 86. Трофименко С. Розвиток особистості молодших школярів на уроках позакласного читання. Київ: Талком, 2006. №8. С.100
 87. Усатий А.В. Закономірності формування читацької компетенції у процесі вивчення української літератури. *Методичний пошук: Викладацько-студентські наукові роботи з питань методики викладання мови і літератури*. Житомир: Вид-во: ЖДУ ім. І. Франка, 2014. Вип. 12, ч. I. С. 24–31.
 88. Утянська Т. Формування і розвиток читацької компетентності школярів, Харків: ІМЦ. 2007. № 12. 149 с.
 89. Ушинський К. Педагогічні твори. В 6 т. / [С.Ф.Егоров]. Т. 4. К., 1990. 528с.
 90. Фасоля А. Читацька компетентність: що формуємо, що і як перевіряємо й оцінюємо. *Дивослово*. 2017. № 9. С.8–15.
 91. Халін В. До проблеми художнього сприймання творів літератури. Львів: Магнолія, 2004. №5. 107 с.
 92. Хорошковська Т. Сучасний погляд на читацькі вміння та їх вимірювання в основній школі. *Українська мова і література в школі*. 2008. № 3. С.58–61.
 93. Цимбалюк Л. Проблеми літературного розвитку молодших школярів. Рівне: Нова педагогічна думка, 2000. № 2. 241 с.
 94. Чепелева Н.В. Технології читання. Київ: ЦУЛ, 2004. 95 с.
 95. Шанковський О. Чому деякі діти не люблять читати і що з цим робити. URL: <https://bit.ly/3oQKV5N> (дата звернення: 12.05.2022).
 96. Шатиришвілі Л.В. Читацький кругозір як складова літературного розвитку молодших школярів. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://metodportal.com/node/71966>

97. Шкловська О. Методичні засади формування читацької компетенції: *Всесвітня література та культура в навчальних закладах України*. Київ: Смолоскип, 2007. №5. С. 8-12
98. Явоненко М. В. Система творчих завдань міжпредметного характеру як засіб розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.09 / Марина Валеріївна Явоненко; Ін-т педагогіки АПН України. К., 2007. 21с.
99. Явоненко М. Емоційно-чуттєві чинники розвитку літературно-творчих здібностей школярів. Київ: Ін Юре, 2007. 167с.
100. Явоненко М. Розвиток уяви та літературних здібностей молодших школярів. Запоріжжя: ІМЦ, 2013. 202 с.
101. Яценко Т. О. Розвиток читацької компетентності учнів ліцею у контексті нової парадигми шкільної літературної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Т. Шевченка. Педагогічні науки*. 2019. Вип. 3(326). С.194–202.
102. Яценко Т. О. Формувати компетентнісного читача. Київ: Талком, 2008. № 6. С. 25-28.
103. PISA. Програма міжнародного оцінювання учнів: Інформаційні матеріали. / Укладачі Вакуленко Т., Ломакович С. Київ. 2016
104. PISA: читацька грамотність. Т.С.Вакуленко. 2017. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nuschool.com.ua/lessons/literature/pisa/index.html>

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для перевірки знань дітей молодшого шкільного віку щодо творів вітчизняних і зарубіжних авторів та їхньої сформованості уміння розпізнавати жанри творів:

Ім'я: _____ Вік: _____ Клас: _____

Завдання 1: Як називається казка про дівчинку, яка потрапила до світу казок через казковий шафран?

Завдання 2: Хто є автором казки про пригоди Пітера Пена в Країні Ніколи-Не-Було?

Завдання 3: Як називається казка про маленького хлопчика, який приготувався до Різдва та потрапив до відділу справжнього Санта Клауса?

Завдання 4: Хто є автором казки про дівчинку Анну та її пригоди в країні снігу і льоду?

Завдання 5: Як називається роман про пригоди дівчинки на ім'я Вільгельміна, яка жила вдома на дереві?

Завдання 6: Хто є автором казки про Попелюшку?

Завдання 7: Як називається роман про хлопчика, який зміг летіти на повітряному змії?

Завдання 8: Хто є автором казки про пригоди лисички та журавля?

Завдання 9: Як називається казка про хлопчика на ім'я Піноккіо, який був виготовлений із дерева?

Завдання 10: Хто є автором роману про Маленького Принца?

Дякуємо за заповнення анкети! Ваші відповіді допоможуть визначити рівень ваших знань про літературні твори та жанри.

Додаток Б
«Дізнайся про свій читацький інтерес»
для молодших школярів

Ім'я: _____ Вік: _____ Клас: _____

Дізнайся про свій читацький інтерес!

1. Які види книг ви найчастіше читаете? (Пригодницькі, фентезі, комікси, казки тощо)
2. Який жанр книг вам подобається найбільше? (Пригоди, фантастика, драма, гумор тощо)
3. Які книги ви читали недавно та сподобалися найбільше? (Назвіть кілька)
4. Чи є у вас улюблені автори книг? Які?
5. Де ви найчастіше читаете книги? (Вдома, в школі, в бібліотеці, на вулиці)
6. Як часто ви відвідуєте бібліотеку або книжковий магазин?
7. Чи поділяєте ви свої враження від прочитаних книг з друзями або родиною?
8. Якщо б ви могли створити свою власну казку, про що вона б була?
9. Які книги ви б хотіли прочитати в майбутньому?
10. Якщо б ви стали головним бібліотекарем і мали можливість рекомендувати одну книгу для всіх дітей, яка це б книга була?
11. Дякуємо за заповнення анкети! Ваші відповіді допоможуть визначити ваш читацький інтерес та вплинуть на вибір цікавих книг для вас.

Додаток В**Методика «Незакінчені речення» для виявлення прагнення учнів до засвоєння літературознавчих знань:**

Ім'я: _____ Вік: _____ Клас: _____

Незакінчені речення про літературознавчі знання

1. Література це...
2. Я найбільше цікавлюсь літературними творами, які...
3. Якщо мені потрібно дізнатися більше про автора книги, як я це роблю...
4. Коли я читаю книгу, я завжди виявляю особливу увагу до...
5. Я найчастіше обираю читати ті книги, які...
6. Знання про історію створення літературних творів допомагає мені...
7. Якщо б я міг(ла) вивчати одну літературну епоху чи напрям, я б обрав(ла)...
8. Літературні аналізи і вивчення структури книги для мене це...
9. Мене найбільше цікавить питання...
10. Якщо б я міг(ла) провести дослідження в літературі, я б обрав(ла) тему...

Дякуємо за відповіді! Вони допоможуть нам зрозуміти вашу зацікавленість у вивченні літературознавчих аспектів.

Додаток Г
Зразки текстів

Смачно... Смачно синіє синя слива. Семен смачно смокче сьому сливу. Сашко спакує солоним салом. Сергійко сам смакує супом. Софійка сама собі сиром смакує. Смакують смачно сьогодні Семен, Сашко, Сергійко, Софійка снідають собі.

Мильна мишка. Миколка миє мишеня маленьке в мисочці малій. Маринка милить мишку милом. Морока! Маленька мишка мильна в милі. Милиться милом мильна мишка, Марина миє мильну миску. Мовчки милуються Миколка, Маринка мишеням. Матуся Миша мимоволі милується маленьким мишенятком.

Додаток Д

Завдання, що сприяють емоційному сприйняттю дітьми поетичних та прозових творів

Прочитайте вірш В. Конопельця «Якого кольору сніг?» (2 кл.). Чи можна сказати про зиму, що вона безбарвно біла? Згадайте, якого кольору буває сніг на сонці, у затінку, вранці, ввечері, під час морозу, у відлигу.

Порівняйте, як описана краса осені у віршах С. Сухомлинського «Скільки барв кругом розлито...» та К. Перелісної «Золота осінь». Які нові думки, образи виникли у вас під час читання цих творів? (3 клас).

Що тебе вразило в оповіданні В. Сухомлинського «Як Павлик списав у Ніни задачу»? (4 кл.).

Які почуття викликав у вас вірш Т. Г. Шевченка «І досі сниться під горою...»? Користуйтеся таблицею почуттів.

Таблиця вираження почуттів після читання тексту

сум	незадоволення	ненависть
зневіра	страх	віра (в ...)
задоволення	тривога	радість
гнів	розчарування огида	зневага
спокуса	гордість	любов (до ...)
захоплення	співпереживання	смуток
біль	сором	лагідність
вдячність	обурення	ніжність (до ...)
здивування	жорстокість	каяття
осуд рішучість	спокій	байдужість
пригнічення	співчуття	принципове ставлення (до...)
жаль	життєрадісність	
протест	повага	

Додаток Е

Завдання, в основі яких — використання прийому емпатії

«Якби я був ...»

Учні пропонується закінчити речення, яке починається зі слів «Якби я був ...». Наприклад, «Якби я була ялинкою, то ...».

«Фантастичні гіпотези»

Ця гра виражена у формі запитання: «Що було б, якби ...?». Для постановки запитання беруться будь-які підмети і присудки. їх поєднання дає гіпотезу, на основі якої можна працювати. Наприклад: «Що було б, якби до нас у клас для навчання директор привів Чебурашку?».

«Якби я потрапив у ...»

Учневі пропонується уявити, що він є одним із героїв твору. Наприклад:

а) Уяви, що ти хлопчик Веснянка з повісті-казки В. Нестайка «В Країні сонячних зайчиків». Якби ти потрапив до палацу Чарівних Казок, з ким із казкових героїв ти хотів би подружитися? (3 кл.).

б) Уяви, що ти хлопчик Миколка із оповідання Ю. Ярмиша «Паличка-рятівниця». Якби тобі потрапила до рук чарівна паличка, про що б ти її попросив?

«Перевтілення»

Дитині пропонується перевтілитися в інший образ і описати у 3-4-х реченнях: а) пиріжок від імені бабусі; онучки Оленки; собаки Жучки; б) яблуню від імені гусені, яка сидить на листочку; яблука, яке лежить під деревом; хлопчика, який хоче залізти на дерево. Усі учасники обговорюють недоліки, які були в описах, визначають який із них був найкращим.

«Я — білочка»

Вчитель пропонує дітям уявити себе певною тваринкою чи рослинкою, тобто ввійти в образ і за допомогою тексту-опори скласти твір:

Я (яка?) білочка.

Мені подобається (що?) Я не люблю

Світ навколо мене дуже

Мене оточують (які?) (хто?) Вони (що роблять?)

Я дивлюся на (що?) і мені стає (як?)

Питання відіграють роль стимулів для творчого розповідання про себе — білочку, дають поштовх для власного фантазування.

«Добре-погано»

Знайти щось хороше в негативних подіях. Наприклад: Хлопчик за диктант отримав погану оцінку.

Раптом у небі заgrimів грім...».

Додаток Є

Завдання для розвитку творчої уяви засобами слова

Ознайомлення з найпростішими прийомами розвитку творчої уяви

Біном фантазії

Для завдання береться два слова, між якими є певна змістова дистанція. Це вимушено активізує уяву, а в результаті виходить єдине фантастичне ціле. Слова потрібно використовувати по в їхньому звичайному значенні, а звільненими з мовного ряду, в якому вони звично фігурують. Наприклад, на етапі підготовки до сприймання казки М. Трублаїні «Про дівчинку Наталочку і сріблясту рибку», дітям пропонується поєднати слова «лебідь» і «черевички». Ці слова можуть буди поєднані за допомогою прийменників: лебідь у черевичках, лебедєві черевички, лебідь біля черевичок. Кожне ці словосполучення може слугувати основою для вигадування конкретних ситуацій, з яких утворюється казка.

Довільне додавання префіксів

Це завдання є одним із способів словотворчості, що полягає у доформуванні слова за рахунок підключення фантазії. Наприклад, суперкіт, віще-черепаха, антивітер, мікроквітка, мікрохмара, максігніздо, замлис, трикорова.

Конструювання загадки

Цей завдання для стимулювання дитячої творчості у концентрованій, символічній формі відображає дитячий досвід пізнання дійсності. У ході такої роботи діти вчаться добирати прикметники-епітети, практично знайомляться з порівняннями.

Придумування історії з шостим словом

Дітям даються слова, на основі яких вони вигадують яку-небудь історію. Наприклад, п'ять слів, які підказують сюжет казки «Лисим ка та Журавель»: лисичка, журавлик, кашка, глечик, гості; з шостим словом, наприклад, крокодил.

Казка-навиворіт

Завдання «вивертання казки навиворіт» цінний не тільки для розвитку пародіювання. З його допомогою можна визначити вихідну точку для вільної розповіді, яка самостійно розгортається в будь-якому іншому напрямку. Наприклад, дівчина з казки «Кривенька качечка» — зла, нечемна. Не допомагає дідові з бабою, а шкодить, псує хатне майно.

Створення вінегрету з казок

Суть цього завдання полягає в тому, що події з різних казок переплітаються й розгалужуються за новим сюжетом. Наприклад, Колобок у лісі зустрічає бременських музикантів і проситься з ними в дорогу.

Створення уявних образів за словесним описом

— Спробуйте уявити озеро таким, яким його побачила автор вірша

«Спить озеро» Леся Українка (3 кл.).

— Як можна проілюструвати вірш Я. Щоголіва «Осінь»? Які фарби — теплі чи холодні ви використали б? (3 кл.).

— Чому вірш Лесі Українки «Вже сонечко в море сіда...» можна назвати «кольоровим»? (4 кл.).

— Впізнайте предмет за ознаками: добра, мила, лагідна, найрідніша. (Якщо діти не відгадують, що це за предмет, то вчитель називає, його функцію).

— Впізнайте предмет за діями: повзе, шипить, блищить, жалить.

Створення словесних описів образів

— Розгляньте сюжетний малюнок у підручнику. Пофантазуйте, які події могли б відбуватися, складіть невелике оповідання (1 кл.).

— Розкажіть, як описано Дніпро у вірші Т. Шевченка «Рече та стогне Дніпр широкий». Якщо ти бачив Дніпро, то опиши, яким він буває, яким ти його побачив уперше (4 кл.).

Пофантазуйте, на що схожа літера, де живе, що їсть, з ким дружить, який у неї характер? (1 кл.).

Додаток Ж

Рекомендації батькам молодших школярів щодо читання

- 1) прищеплюйте дитині інтерес до читання з раннього дитинства;
- 2) купуйте книги, вибирайте книжки яскраві за оформленням та цікаві за змістом;
- 3) систематично читайте дитині. Це сформує в нього звичку повсякденного спілкування з книгою;
- 4) обговорюйте прочитану дитячу книгу серед членів сім'ї.
- 5) розповідайте дитині про автора прочитаної книги;
- 6) згадуючи з дитиною зміст раніше прочитаного, свідомо його спотворюйте, щоб перевірити, як він запам'ятав раніше прочитаний текст;
- 7) рекомендуйте своїй дитині книги свого дитинства, ділитесь своїми дитячими враженнями від читання тієї іншої книги, зіставляйте ваші та її враження;
- 8) влаштовуйте вдома дискусії з прочитаних книг;
- 9) купуйте, по можливості, книги улюблених ребе авторів, оформляйте його особисту бібліотеку;
- 10) виховуйте дбайливе ставлення до книги, демонструйте книжкові реліквії своєї сім'ї;
- 11) даруйте своїй дитині гарні книги з дарчим написом, добрими та теплими побажаннями. Через роки це стане щасливим нагадуванням про рідний будинок, його традиції, дорогих і близьких людей;
- 12) беріть із собою дітей до бібліотеки та вчіть користуватися її фондами;
- 13) нехай діти самі обирають собі книги та журнали;
- 14) підпишіться на журнали для дитини з урахуванням її інтересів;
- 15) нехай дитина читає вголос маленьким дітям або комусь із домашніх;
- 16) заохочуйте читання;

17) запропонуйте дітям до або після перегляду фільму прочитати книгу, за якою поставлено фільм;

18) влаштуйте домашній театр: читайте за ролями, використовуючи костюми та реквізит;

19) частіше запитуйте думку дітей про книжки, що вони читають.

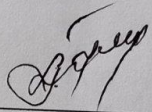
20) дітям спочатку краще читати короткі оповідання, а чи не великі твори: тоді в них з'явиться відчуття закінченості та задоволення;

21) насолоджуйтесь читанням самі і виробляйте цим у дітей ставлення до читання, як задоволення.

Коли ви читаєте зі своєю дитиною, то:

- Треба знайти спокійне місце для читання;
- дитина повинна сидіти поряд і бачити книгу;
- якщо дитині важко прочитати слово, підкажіть його;
- хвалите та підбадьорюйте його на кожному етапі читання;
- Обговоріть прочитане;
- ведіть для дитини, а потім разом із нею «Щоденник читання», заносючи туди улюблені книги.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів
мають посилання на відповідне джерело.

Павліковська Ю. І.

(підпис)